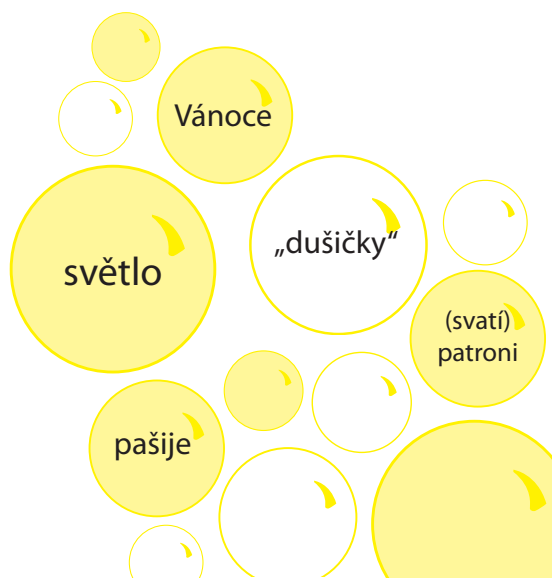

Příručka pro pedagogy
základních a středních škol

POSELSTVÍ KŘEŠŤANSKÝCH SVÁTKŮ

Využití křesťanského dědictví: **modul A**

VYUŽITÍ KŘESŤANSKÉHO DĚDICTVÍ

Modul A: POSELSTVÍ KŘESŤANSKÝCH SVÁTKŮ

Příručka pro pedagogy základních a středních škol

Editor:	Marie Zimmermannová
Autoři:	Marie Zimmermannová, Jana Kobylíková, Michal Capko
Spolupráce na tvorbě ukázkových hodin a pomůcek:	Iva Čiperová, Eva Klabanová, Patricie Koubská, Simona Kubová, Helena Nerudová, Markéta Rumpíková, Alena Říhová, Irena Zbrojová
Grafická úprava:	Marie Benáková
Jazykové korektury:	Simona Kubová, Jana Kobylíková
Odborná recenze:	doc. Dr. Ludvík Dřímál, Th.D.

© Biskupství královéhradecké, Katechetické a pedagogické centrum, 2012,
Velké náměstí 35, 500 01 Hradec Králové
www.diecezehk.cz/skoly

Akreditované pracoviště k provádění vzdělávacích programů akreditovaných pro účely zákona č. 563/2004 Sb. MŠMT, č. j. 9420/2008-25 ze dne 20. 3. 2008.

Projekt „Využití křesťanského dědictví ve výuce – praktické náměty“ je spolufinancován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ISBN 978-80-87648-00-1

Modul A

POSELSTVÍ KŘESŤANSKÝCH SVÁTKŮ

OBSAH

ÚVOD	6
POSELSTVÍ KŘEŠŤANSKÝCH VÁNOC A VELIKONOC	8
Prostor pro zařazení tématu do výuky podle RVP	8
Vzájemný vztah mezi Vánocemi a Velikonocemi	10
„Spása“ a „Dobro“ ve světových náboženstvích	12
„Dobro“ a „Zlo“ v Bibli	12
Symbolika světla o vánocích a velikonocích	16
Vánoční příběh v biblických textech	19
Velikonoční příběh v biblických textech	20
Metodické materiály a pomůcky	22
Použitá a doporučená literatura a další zdroje	28
KŘEŠŤANSKÉ OSOBNOSTI A JEJICH STÁTNÍ SVÁTKY	29
Prostor pro zařazení tématu do výuky podle RVP	29
Uvedení do tématu a informace pro učitele	31
Tradice českého národa	31
Život světců a jejich význam	34
Legendy	38
Použitá a doporučená literatura	41
Metodické materiály a pomůcky k tématu „křesťanské osobnosti“	41
KŘEŠŤANSKÉ SVÁTKY SPOJENÉ S TRADICEMI A ZVYKY	44
Svátky svatých a lidové tradice	44
„Dušičky“ – Vzpomínka na všechny věrné zemřelé	46
PŘÍLOHA – Přehled pomůcek na vloženém CD	49

Ikona umístěná vedle textu upozorňuje na to, že se text zmiňuje o dokumentu, který najdete v elektronické podobě na vloženém CD.

ÚVOD

Projekt „Využití křesťanského dědictví ve výuce – praktické náměty“ je určen k dalšímu vzdělávání pedagogických pracovníků a rozvíjení jejich oborově předmětových a didaktických kompetencí. Tématika projektu se týká zejména obsahu učiva společenskovedních předmětů a výuky základů křesťanství.

Hlavní aktivitou projektu jsou vzdělávací semináře pro učitele. Užitek ze seminářů mají podpořit příručky a pomůcky, které v rámci projektu vznikly. Celý projekt vychází ze zkušenosti s různými předsudky vůči křesťanství, které komplikují učitelům seriózní přístup k podání informací o křesťanském dědictví ve výuce. Tento projekt proto nabízí učitelům informace a didaktické pomůcky, aniž by se jeho autoři snažili o obranu křesťanské víry nebo o „obracení na víru“. Proto jsou zde podávána fakta a vzájemné souvislosti a někdy je ukazováno, jak je sami křesťané ve své víře vnímají a prožívají. Vzhledem k tomu, že všichni autoři pracují v katolickém prostředí, čerpáme zejména ze zkušeností katolické církve. V některých místech jsou uvedeny poznámky o ostatních křesťanských církvích.

Tato příručka se vztahuje k seminářům modulu A, jehož cílem je představit témata, která jsme označili souhrnným názvem „Poselství křesťanských svátků“.

Tématu Vánoce a Velikonoce se na našem pracovišti věnujeme od roku 1995. Konáme besedy ve školách a školíme lektory pro tyto besedy. V roce 2010 jsme vydali první příručku pro pedagogy základních a středních škol, ve které jsme podrobněji představili teoretická východiska jednotlivých programů. Teorii jsme doplnili jednak mnoha dílčími zajímavými informacemi k symbolice křesťanských svátků a jednak podrobnými scénáři k sedmnácti ukázkovým programům pro žáky různého věku. Do příručky jsme vložili CD-Rom (dále jen CD) s texty a powerpointovými prezentacemi k jednotlivým programům. Příručka se setkala s velmi dobrým ohlaselem v různých částech naší republiky. Volba stejného tématu v projektu „Využití křesťanského dědictví“ (dále VKD) umožnila rozšířit nabídku o další náměty a pomůcky, k nimž najdete v této příručce jak teoretická východiska, tak podrobné metodické materiály.

Na tento modul A navazují moduly B (Křesťanské kulturní dědictví) a C (Společenská témata). K oběma jsou zpracovány samostatné příručky. Zachovali jsme v nich osvědčenou strukturu: v příručce jsou popsána teoretická východiska, metodické materiály a pomůcky, které najdete na vloženém CD v elektronické podobě.

Téma „Poselství křesťanských svátků“ otevírá celý projekt z několika důvodů. Sváteční čas umožňuje člověku vystoupit z každodenního koloběhu a uvědomit si, po čem ve svém životě touží. Mnohým nejsou křesťanské tradice cizí. Navštěvují výstavy betlémů, představení pašijových her a živých betlémů apod. O svátcích nezřídka přicházejí do kostelů a účastní se i některých bohoslužeb. To vše ukazuje na to, že křesťanské svátky jsou součástí naší kultury. Připomínají lidem hodnoty, na

kterých je postavena naše civilizace. Tyto svátky také stále znovuvyprávějí příběhy, které korespondují se životem každého člověka. V nich mohou lidé hledat poselství o naplňování lidství ve svém životě a setkávat se s tím, co nás přesahuje.

V projektu VKD jsme se v rámci modulu A zaměřili na tři témata. Jsou jimi:

1. **Poselství křesťanských Vánoc a Velikonoc**
2. **Křesťanské osobnosti českých dějin a jejich státní svátky**
3. **Křesťanské svátky spojené s lidovými tradicemi a zvyky**

O Vánocích a Velikonocích jsme se podrobně rozepsali již v příručce z roku 2010. Texty jsou k dispozici v elektronické podobě na našich internetových stránkách [kc.diecezehk.cz/skoly](http://kc.diecezechk.cz/skoly). V této příručce jsme se zaměřili na porozumění souvislostem mezi oběma svátky, na společné hodnoty všem lidem, na otázku šíření dobra a zla ve světě a na práci s biblickými perikopami, jež se k oběma svátkům vztahují. Na CD v této příručce je k dispozici didaktický materiál pro práci s obrazy, symbolikou světla, biblickými reáliemi a některými tradicemi spojenými se svátky. Jedná se zejména o pašijový příběh a o křížové cesty, které jsou k vidění např. na tzv. křížových kopcích. Pro žáky středních škol jsou nabídnuty materiály k bližšímu seznámení se s osobností Ježíše z Nazareta, který byl a stále je inspirátorem mnoha lidí.

Druhé téma vychází z tradic českého národa, které se vztahují k osobnostem sv. Cyrila a Metoděje, sv. Václava a sv. Anežky České. Kromě materiálů, jak k prezentaci těchto osobností ve výuce přistoupit, se v teoretické části věnujeme též obecnému tématu „Člověk a jeho hodnoty“. Dále jsme shromáždili informace o nových poznatcích k hagiografii jednotlivých světců a zpracovali jejich stručné „strukturované“ životopisy podle předem daných rubrik. Hlavní didaktickou pomůckou je interaktivní CD-Rom „**Světcí – patroni českého národa**“. Pomůcka obsahuje část pro 1. a 2. stupeň základní školy. Lze ji využít i v nižších ročnících středních škol.

Třetí část o lidových tradicích spojených s křesťanskými svátky je zaměřena zejména na dvě z nich: slavení svátku sv. Martina a připomínku zemřelých předků v den 2. listopadu („Dušičky“). Nabízený materiál je určen pro žáky 1. stupně základní školy. První svátek souvisí se solidaritou k chudým lidem a také je příležitostí k rozvíjení empatie dětí. „Dušičky“, neboli „Památka na zemřelé“ je původně křesťanským svátkem, který otevírá téma smrti člověka. Pro děti je aktuální odlišit smrt „virtuální“ od skutečné a odtabuizovat toto téma, aby děti, které se s opravdovou smrtí setkají, měly větší naději se s ní zdárně vyrovnat.

V následujících kapitolách najdete stručné uvedení do tématu a shrnutí jeho obsahu ve výuce s ohledem na různé stupně škol a dále popis metodik k ukázkovým hodinám a popis pomůcek, které byly k tématu vytvořeny a jež najdete na vloženém CD.

POSELSTVÍ KŘESŤANSKÝCH VÁNOC A VELIKONOC

Návštěvníka školy v období před Vánocemi nebo Velikonocemi vždycky zaujme nápaditá výzdoba chodeb, nástěnek, oken a různých výklenků. Součástí této výzdoby bývají různé lidové i náboženské symboly, nebo scény z biblických příběhů (zejména vánoční betlém). V následujících kapitolách této části využíváme různých prvků, jak s tematikou Vánoc a Velikonoc ve výuce pracovat. Jsou jimi:

- události, které se ke svátkům vztahují (biblické příběhy a jejich „hrdinové“);
- symboly, které vyjadřují část poselství těchto příběhů (např. vánoční hvězda nebo také lidové chápání těchto svátků (např. velikonoční výzdoba obvykle představuje Velikonoce jako svátky jara);
- lidové tradice (betlémy, pomlázka, barvení vajíček apod.);
- hodnoty, které svátky jako by „zviditelňují“ (Vánoce – rodina, vzájemná láska; křesťanské Velikonoce – odpuštění, nová naděje);
- emoce, které slavení svátků vyvolává (soustředíme se na prožívání svátků, pracujeme se zážitky, odvozujeme zkušenosti);
- umělecké vyjádření biblických událostí (pochopení a interpretaci umělce konfrontujeme mezi sebou nebo s vlastní zkušeností) apod.

Záměr učitele je třeba sladit se školním vzdělávacím programem a jeho nároky. Připomeňme si proto nejprve, jaký prostor dávají pro zařazení tematiky svátků rámcové vzdělávací programy (dále RVP):

PROSTOR PRO ZAŘAZENÍ TÉMATU DO VÝUKY PODLE RVP

Souvislost tematiky Vánoc a Velikonoc s RVP – I. stupeň ZŠ

Osobnostní a sociální výchova

- Člověk a jeho svět (prvouka, vlastivěda)

Multikulturní výchova

- Jazyk a jazyková komunikace (literatura, komunikační a slohová výchova)
- Umění a kultura (hudební výchova, výtvarná výchova)

Souvislost tematiky Vánoc a Velikonoc s RVP – II. stupeň ZŠ
<p>Člověk a společnost</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dějepis: nejstarší starověké civilizace a jejich odkaz, křesťanství • Výchova k občanství: Člověk ve společnosti – kulturní život, lidská setkání, vztahy mezi lidmi, zásady lidského soužití
<p>Člověk a příroda</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zeměpis: makroregiony světa, obyvatelstvo světa, globalizační společenské a politické poměry
<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hodnoty, postoje, praktická etika
<p>Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jsme Evropané – kořeny a zdroje evropské civilizace
<p>Multikulturní výchova</p>
Souvislosti tematiky Vánoc a Velikonoc s RVP – střední školy
<p>Člověk a společnost</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dějepis: Starověk • Občanský a společenský základ: Člověk ve společnosti – společenská podstata člověka, sociální struktura společnosti; Úvod do filosofie a religionistiky – víra v lidském životě
<p>Člověk a příroda</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zeměpis: Sociální prostředí – obyvatelstvo, kulturní a politické prostředí
<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sociální komunikace, Morálka všedního dne
<p>Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech</p> <ul style="list-style-type: none"> • Globální problémy, jejich příčiny a důsledky, Žijeme v Evropě
<p>Multikulturní výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Základní problémy sociokulturních rozdílů, Psychosociální aspekty interkulturality

Tab. 1: Souvislost tematiky spojené se slavením Vánoc a Velikonoc se vzdělávacími oblastmi a obory Rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání a pro gymnázia (i další střední školy)

VZÁJEMNÝ VZTAH MEZI VÁNOCEMI A VELIKONOCEMI

Nejprve se budeme zabývat biblickými příběhy, ze kterých slavení Vánoc a Velikonoc tradičně vycházelo. Jak uvidíme dále (viz tab. 3), k oběma svátkům se vztahuje několik příběhů, které na sebe buď navazují, nebo stojí v Bibli jakoby „vedle sebe“. Je to dáno tím, že o některých událostech píše všichni evangelisté a některé jsou specifické pouze pro jeden evangelijní spis. Bible je však vnitřně jednotná, proto si jednotlivá vyprávění nemohou odporovat, naopak se vzájemně doplňují (více o tomto tématu viz příručka k modulu B, kapitola o Bibli). Všechna se totiž nějakým způsobem vztahují k základnímu jádru křesťanské víry, které má oporu v Bibli.

Toto „jádro“ se označuje slovem „**kérygma**“. Je sotva možné jej vyjádřit definicí, protože hlásání základního obsahu křesťanské víry se děje vždy s ohledem na posluchače, kteří mu naslouchají. Příklad můžeme najít na začátku biblického spisu „Skutky apoštolů“ (Sk 2,22-41). Jejich autor líčí, jak apoštol Petr vystoupil před Židy a začal jim hlásat základní pravdu o Ježíši Kristu. Odvolával se přitom na události, které Židé dobře znali z dějin svého národa. Tyto události jim dával do souvislosti s tím, čeho byli v nedávné době svědky – tj. ukřižování Ježíše Krista, o němž apoštolové svědčili, že byl vzkříšen. Petr ve svém vystoupení pomáhal svým posluchačům objasnit smysl těchto událostí. Ukázal také, co znamenají pro budoucnost židovského národa a pro všechny lidi, kteří v Ježíše Krista uvěří jako v Bohem slíbeného Mesiáše. Autor Skutků apoštolů uvádí, že Petrova řeč otevřela oči tisícům lidí, kteří se ptali, co mají dělat.

Účelem metodických materiálů k tématice Vánoc a Velikonoc není podporovat idylické ztvárnění biblických příběhů. Žáci by je mohli chápat jen jako pohádku. Za správné nepovažujeme ani redukci těchto příběhů na prostředek k vyvození mravního ponaučení. Vánoční i velikonoční příběhy mají v sobě velký potenciál pro osobnosti a sociální výchovu žáků, pro rozvíjení jejich myšlení a utváření postojů. Chce-li učitel tento potenciál využít, potřebuje znát souvislost mezi vánočním a velikonočním příběhem a zasadit je oba do širšího kontextu tzv. „dějin spásy“. Pokusíme se nyní představit toto jádro křesťanské víry (kérygma) v kontextu dějin spásy.

Na obrázku č. 1 je jedno z možných stručných vyjádření sledu a vnitřní souvislosti hlavních událostí, v nichž jednal podle Bible Bůh ve prospěch života člověka. Vrcholem jeho jednání je poslání svého Syna na svět (slavíme o Vánocích), aby člověka vysvobodil z moci zla (Velikonoc). Společenství Kristových učedníků – církve má pokračovat v díle spásy. Má pomáhat lidem jednat ve prospěch obnovy života a důvěřovat v ni, protože jí to Bůh přislíbil. V závěru dějin světa se má uskutečnit plné společenství všech, kteří zvolili pro svůj život blízkost Boží.

K obnově světa „dobrem“ jsou přizváni všichni lidé bez rozdílu.

Dějiny spásy

Tzv. „dějiny spásy“ začínají **stvořením světa pro člověka**. Člověk byl stvořen Bohem k jeho obrazu. Byl ustanoven správcem všeho ostatního stvoření.

Člověk a jeho žena žili v přítomnosti Boží. Jejich život na zemi měl všechny předpoklady k tomu, aby byl šťastný.

Příběh o **hříchu prvních lidí** vypovídá, že člověk může svoji svobodu obrátit proti svému Tvůrci. Člověk je náchylný ke zlému. Zlo je nakažlivé.

Zlo má dalekosáhlé důsledky a ohrožuje život člověka.

Lidstvo je ve svém celku zatížené vinou a to neodpovídá Božímu úmyslu.

Bůh chce člověka od počátku vysvobodit z moci zla a obnovit s ním společenství i mezilidské vztahy. Tuto nabídku z Boží strany křesťané nazývají „spásou“.

Starý zákon obsahuje několik velkých **příslibů spásy**. Nejznámější je dar smlouvy Mojžíšovi – tzv. Desatero pro život ve svobodě a s Bohem.

Největším Božím příslibem bylo posláni Mesiáše – Zachránce, který dovrší dílo spásy. Očekávali ho lidé, kteří poznali, že hřích nepřekonají sami.

Křesťané rozpoznali Mesiáše v **narozeném Ježíši**, Božím Synu, který se stal člověkem.

Ježíš byl na svět poslán Bohem – Otcem, aby osvobodil člověka.

Osvobozený člověk je schopen dobroty a přemáhání zla. To vše se učí od Krista.

Největším „zákonem“ jeho života je **uskutečňování lásky slovem i činy**.

Jejím významným projevem je odpuštění, a to i nepřátelům.

Ježíš svým životem podle pravdy, v poslušnosti k Bohu a projevováním lásky k lidem neuspěl u náboženských představitelů svého národa.

Byl **ukřižován**. Jeho utrpení však chápe Bible jako plodné (Iz 53,3-6.10).

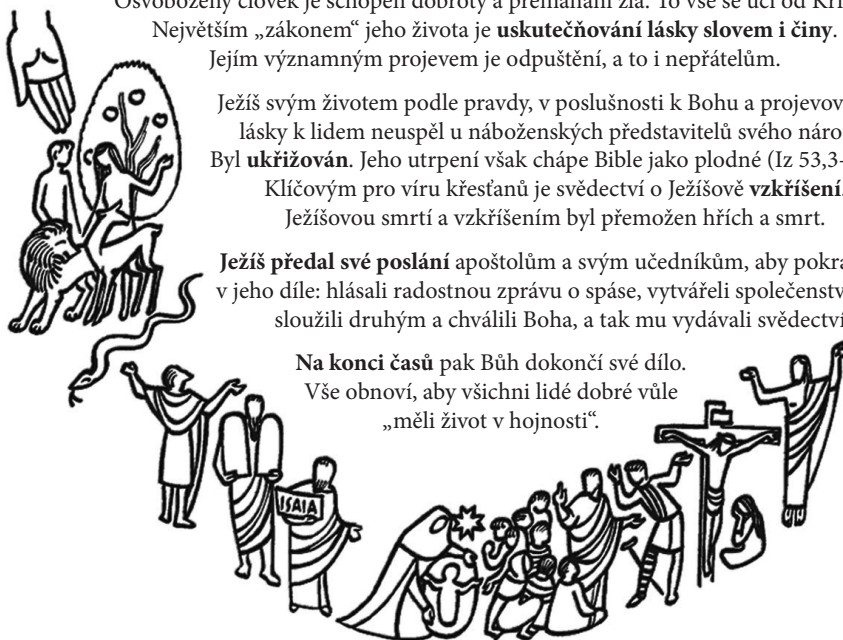
Klíčovým pro víru křesťanů je svědectví o Ježíšově **vzkříšení**.

Ježíšovou smrtí a vzkříšením byl přemožen hřích a smrt.

Ježíš předal své poslání apoštolům a svým učedníkům, aby pokračovali v jeho díle: hlásali radostnou zprávu o spáse, vytvářeli společenství lásky, sloužili druhým a chválili Boha, a tak mu vydávali svědectví.

Na konci časů pak Bůh dokončí své dílo.

Vše obnoví, aby všichni lidé dobré vůle „měli život v hojnosti“.

Obr. 1: Zasazení biblických událostí slavených o Vánocích a Velikonocích do tzv. „dějin spásy“

„SPÁSA“ A „DOBRO“ VE SVĚTOVÝCH NÁBOŽENSTVÍCH

Pojem „spása“ spojuje vánoční i velikonoční biblické události a dává jim smysl. Patří k pojmům, jejichž přesný význam lze jen těžko vymezit nějakou definicí. Náleží totiž k tzv. „Božím tajemstvím“. Tímto termínem křesťané označují skutečnosti, jež člověk nemůže nikdy plně pochopit, ale může je na sebe nechat působit a nechat se jimi proměňovat.

Pojem spása má ekvivalenty i v přirozené sféře života člověka. Týkají se jeho tužeb a základních životních potřeb v duchovní sféře, které člověk považuje za „dobré“. Součástí výchovného procesu ve škole může být jejich poznávání. Pokud si je jich člověk vědom a je ochoten je přiznat i ostatním lidem, pak by měl usměrnit i své jednání tak, aby si lidé vzájemně vycházeli vstříc v jejich naplňování.

Jednou z cest, jak se dobrat poznání lidských tužeb a potřeb, může být nahlédnutí do smýšlení velkých světových náboženství a filozofií. Vyskytuje se v každém z nich pojem „spása“? Od čeho je nebo chce být člověk osvobozen? K čemu? Jak a čím může tohoto osvobození dosáhnout?

Alespoň stručný vhled do této problematiky najdete zpracovaný v powerpointové prezentaci „Spása ve světových náboženstvích“ na vloženém CD. Vedle křesťanství zde najdete stručnou charakteristiku konceptů spásy v židovství, islámu, buddhismu a hinduismu. Jejich porovnáním mohou např. žáci středních škol dospět k poznání, jaké touhy a duchovní potřeby jsou lidem společné.

V jednotlivých náboženstvích můžeme najít i výrazné prvky, které napomáhají šíření dobra ve světě. Například je to totální nasazení vlastní osobnosti u hinduisty, mírnost u buddhisty a odevzdanost u muslima. Podobně u lidí bez náboženského vyznání se objevuje například starost o tento svět u humanistů a nasazení pro spravedlnost u marxistů. Jmenované hodnoty jsou vlastní i křesťanství.

Informace získané o „dobru“ a „spáse“ v jednotlivých náboženstvích mohou být východiskem pro následné hlubší zamyšlení se nad vánočním a velikonočním příběhem a jejich poselstvím.

„DOBRO“ A „ZLO“ V BIBLI

Dalším východiskem k porozumění biblickým událostem Vánoc a Velikonoc je pojetí dobra a zla. V souvislosti s narozením, smrtí a vzkříšením jde o vítězství dobra nad zlem a o vysvobození lidí z moci zla. Odpověď na otázku po původu zla ve světě patří do sféry Božích tajemství. Avšak způsob šíření zla ve světě je poznatelný. V Bibli najdeme vyjádření odpovědi na tuto otázku již v prvních kapitolách, které líčí dějiny spásy.

Obr. 2: Spirála zla (šíření zla podle Bible)

Obrázek připomíná několik jmen a situací, o nichž se v Bibli dočteme:

- Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl. Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí. (Gn 3,6-7)
- Kain vzplanul velikým hněvem a zesinal v tváři. ... Když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej. (Gn 4,5 a 8)
- ... kdo by Kaina zabil, bude postižen sedmeronásobnou pomstou. (Gn 4,15)
- Tu řekl Lámech svým ženám: „Ádo a Silo, poslyšte můj hlas, ženy Lámechovy, naslouchajte mé řeči: Zabil jsem muže za své zranění, pacholík za svou jizvu. Bude-li sedmeronásobně pomstěn Kain, tedy Lámech sedmdesátkrát a sedmkrát.“ (Gn 4,23-24)

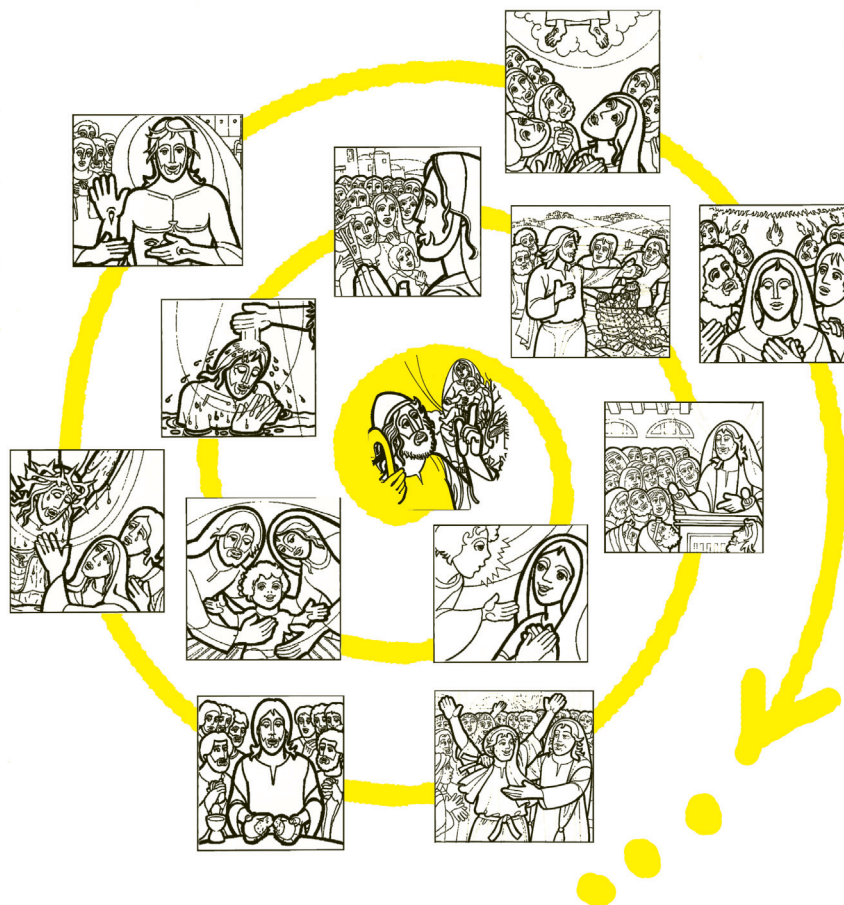
Uvedené výroky, jež ilustrují počátek „spirály zla“ pocházejí z první části Bible, z tzv. „biblických pradějin“. Jejich texty vyprávějí o původu skutečností, které provázejí lidstvo všech generací. Zlo se šíří nejprve jednotlivými skutky, kdy člověk dává přednost svým emocím či touhám před vyšším dobrem. Zlo má za následek pomstu, která se šíří lavinovitým způsobem. Bibličtí autoři to vyjadřují symbolikou čísel. Sedmička je číslem plnosti, 77 ji ještě umocňuje. V Novém zákoně najdeme v této souvislosti Petrovu otázku směřovanou Ježíši: „*Pane, kolikrát mám odpustit svému bratru, když proti mně zhřeší? Snad až sedmkrát? Ježíš mu na to odpověděl: „Pravím ti, ne sedmkrát, ale až sedmdesát sedmkrát.“* (Mt 18,21-22). To je způsob, jakým Ježíš čelí zlu. Svědčí o tom i jeho výrok na kříži: „*Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí.*“ (Lk 23,34).

Ve druhé části spirály zla jsou naznačeny situace, které se ve Starém zákoně při různých příležitostech opakují a jsou označovány jako hříchy. Toto jednání vede obvykle k otroctví a k bolesti. Například:

- Podvod příbuzného: Jákob podvedl otce Izáka (Gn 27); strýc Lában podvedl Jákoba (Gn 29); synové Jákobovi podvádí svého otce a prodávají svého bratra do otroctví (Gn 37) ...
- Odpad od Hospodina, modloslužba: Izraelité ztratili trpělivost a nepočkali na Mojžíše, klaní se „bohu“ ze zlata (zlatému býčkoví; Ex 32); později je jejich okupanti a věznitelé nutí klanět se bohům ze sádry a hlíny (v babylónském zajetí, za okupace králem syrským králem Antiochem...)

Poslední událostí zmíněnou v obrázku je ohrožení, které prožíval na začátku 8. století př. Kr. judský král Achaz, potomek z rodu krále Davida. Achaz utrpěl vojenskou porážku od svých sousedů a očekával s úzkostí nové útoky. Hospodin mu slibuje mimořádnou pomoc a nabízí mu znamení, které by ho o tom ujistilo. Achaz však takovou důvěru k Bohu nemá. Pošle vzkaz asyrskému králi, že se stává jeho otrokem a synem (2 Kr 16,7) a tím se zpronevěří víře v Boha. Král Achaz je jakýmsi „prototypem“ lidí, kteří nejsou ve své víře spolehliví. V této souvislosti najdeme ve Starém zákoně Izaiášovo proroctví, které je příslibem narození Immanuela, což přeloženo znamená „S námi Bůh“ (Iz 7,14). Syn, který se narodí dívce, bude přerůstat rodové vztahy a bude s Bohem pevně spojen a skrze něji všechen lid. Autor Matoušova evangelia se odvolává na toto proroctví, když líčí andělovu zprávu Josefovi: „*Hle, panna počne a porodí syna a dají mu jméno Immanuel, to jest přeloženo „Bůh s námi.“*“ (Mt 1,23).

Ježíš je tedy tím, který v kontextu celé Bible může jako jediný zastavit šíření zla a dát lidem naději na nový začátek. Můžeme také říci, že právě on svým dílem „roztáčí“ spirálu vysvobození člověka z moci zla. Následující obrázek obsahuje výběr některých událostí z Ježíšova života, k nimž se křesťané pravidelně vrací ve svých modlitbách. V katolické tradici se jedná o modlitbu růžence, v níž věřící uvažují o tzv. „tajemstvích“ Ježíšova života.

Obr. 3: Spirála vysvobození z moci zla. Autorem obrázků je G. Pera.

Komentář: Ve středu obrázku je postava proroka Izaiáše, který ohlašuje Boží příslib narození Immanuela (Iz 7,14). Bůh splnil svůj slib a poslal na svět svého Syna (L 1,32), Spasitele (L 2,11), kterého si pro záchranu lidstva vyvolil (Mk 1,11).

Ježíš na začátku své veřejné činnosti ohlašuje, že se naplnil čas. Je třeba činit pokání za hříchy a věřit Bohu (Mk 1,15). Povolává první učedníky – své budoucí pokračovatele (Mk 1,17). V židovské synagoze, která sloužila i jako škola pro studium svatého Písma, Ježíš hlásá, že se na něm naplňují Izaiášova proroctví (L 4,18 a 21).

Jásající mladík na dalším obrázku zastupuje všechny, kdo byli osvobozeni od zlých duchů (Mk 1,27), nebo byli uzdraveni ze svých nemocí. Při velikonoční

večeři s apoštoly Ježíš předkládá nové přikázání: abyste se navzájem milovali, jako já jsem miloval vás (J 13,34). Přikázání není nové ve smyslu, že by nahrazovalo ostatní Boží přikázání, ale je nové svým důrazem na lásku.

V závěru svého života na zemi Ježíš obětuje svůj život za své přátele i nepřátele (L 23,34) a je oslaven svým vzkříšením. O něm mají jeho učedníci svědčit (L 24,46-48). Poslední obrázky na spirále připomínají počátky působení církve: po Ježíšově nanebevstoupení jeho učedníci čekali na seslání Ducha svatého (Sk 2,18), aby pak „vyšli, všude kázali, Pán s nimi působil a jejich slova potvrzoval znamení.“ (Mk 16,19-20).

Obrázky 2 a 3 najdete na vloženém CD jako pomůcku pro libovolnou skupinu žáků, kterým budete chtít ukázat souvislost vánočních a velikonočních událostí s vyprávěním o dějinách spásy v Bibli.

Na CD je též k dispozici i obrázek samotné spirály, kterou můžete využít k jednoduché aktivitě se žáky: každý z nich si vybere jednu „startovací“ situaci ze života třídy, jejímž důsledkem je šíření nějakého druhu zla ve třídě. Žáci se zamyslí nad tímto řetězcem důsledků původní události a zapíše je do spirály. Totéž můžete vyzkoušet s důsledky dobré aktivity, a to jak některé ze života školy, tak z veřejného života. Například založení nadace pro děti, které onemocněly rakovinou.

SYMBOLIKA SVĚTLA O VÁNOCÍCH A VELIKONOCÍCH

Barvou spirály na obrázcích 2 a 3 jsme naznačili, že ve výpovědích o těchto událostech se často užívá symbolika světla. Zlo je temné, dobro je světlem. Vánoce a Velikonoce jsou spojeny s celou řadou tradic se symbolikou světla. Nahlédněme proto nejprve do Bible, v jakých souvislostech je zde světlo uváděno.

V tabulce, kterou jsme umístili na vložené CD, najdete celou řadu biblických výroků o světle, se kterými lze pracovat různým způsobem.

Povšimněme si, o čem tyto výroky vypovídají. Můžeme je rozdělit do několika skupin:

- O původu světla: světlo bylo stvořeno Bohem (Gn 1,3)
- O účelu světla: světlo bylo darováno lidem, aby neklopýtali na cestě a měli život (např. J 8,12), a také aby konali dobro (např. Ř 13,12). Světlo má osvětlit srdce člověka (2 K 4,6) a člověk se má obléci do světla.
- Světlo je důsledkem dobrého jednání lidí (např. Iz 58,10).
- Světlem je sám Bůh (ve SZ) a Ježíš Kristus (v NZ, zejména v evangeliu podle Jana). Sám Ježíš o sobě říká, že je „světlo světa“ (J 8,12).
- Světlem jsou i lidé, kteří žijí v souladu s Ježíšovým příkladem jednání

z lásky (Mt 5,14-16). Tzn. např. vydávat „ovoce“ světla: dobrotu, spravedlnost a pravdu (Ef 5,8-9) či milovat svého bratra a nebýt tak nikomu kamenem úrazu (1 J 2,8-10).

- Člověk si musí světlo chránit a „doplňovat olej“ (Mt 25,1-13) – tedy „živit se neustále dobrem“.
- Na konci časů se člověk setká s Bohem, který pro něj bude jediným světlem na věky (Zj 22,5).

Symboly světla v období adventu a Vánoce

Světlo svící na adventním věnci, které se rozsvěcují postupně, každou neděli jedna: připomíná Krista, který je světlem pro každého člověka (viz tabulka biblických výroků o světle, zejména ty z evangelia podle Jana). Člověk se má v rámci adventní přípravy na Vánoce stále více otevírat tomuto světlu od Boha. Tzn. také zaměřit své jednání na dobro (viz výše).

Nebeský Jeruzalém je obrazem nového nebe a nové země na konci časů:

Biblický obraz nebeského Jeruzaléma najdeme v Novém zákoně, v knize Zjevení (Zj 21). V lidové křesťanské tradici vznikl zvláštní typ adventního kalendáře – Nebeského Jeruzaléma. Jde o kruhovou papírovou „stavbu“, kterou si snadno vyrobíte ze čtvrtky vytržením obrysů města v horní části, prostřížením tolika okének, kolik je dní v adventu (okénka musí být otevíratelná) a splením čtvrtky do kruhu. Do středu stavby se umístí svíčka, která se rozsvěcuje každý den. Světlo svíčky je vidět otevřenými okny (každý den se otevírá jedno). Papírové město vrhá v místnosti, kde není rozsvíceno jiné světlo, stín na stěny, takže všichni přítomní se mohou cítit jakoby uvnitř města. Celý obraz připomíná, že Ježíš, který se má narodit, je beránkem, který bude o Velikonocích obětován za hříchy všech lidí a přinese všem záchranu ze zla ve světě. Zakoušení atmosféry nebeského Jeruzaléma v adventě má podpořit víru v konečné vítězství dobra, jež Ježíš přinese.

Betlémské světlo a jeho roznášení do domovů lidí:

Tato tradice vznikla v Rakousku v roce 1986. Světlo je přivezeno z izraelského Betléma, z místa narození Ježíše Krista, letadlem do Vídně a odtud je distribuováno rakouskými skauty do zemí Evropy. K nám bylo poprvé přivezeno v prosinci roku 1989 k soše sv. Václava na Václavském náměstí v Praze. Tato aktivita původně vznikla jako součást sbírky pro zrakově postižené děti. Dnes si betlémské světlo lidé přinášejí do svých domovů, aby tak podpořili radostnou atmosféru Vánoc. Světlo je také roznášeno do různých sociálních zařízení a osamělým lidem jako symbol vzájemnosti – nikdo není na světě sám. Ježíš se narodil, aby se žádný člověk necítil osamělý.

Betlémská hvězda:

podle vánočního příběhu v podání evangelia podle Matouše přivedla velká hvězda k místu Ježíšova narození tři mudrce – hvězdopravce, kteří vyčetli ve starých knihách, že tato hvězda je znamením narození velkého židovského krále. Hvězdou bylo označeno místo Ježíšova narození podle tradice (viz obr. 3), hvězdou se zdobil vrchol vánočního stromku a také stáje v lidových betlémech. Hvězda je ukazatelem směru (např. pro mořeplavce); když padají hvězdy, lidé myslí na svá tajná přání. Tento symbol Vánoc vyjadřuje spojení mezi životem Ježíše a lidskou zkušeností.

Symbyly světla v období Velikonoc

Hlavním velikonočním symbolem spojeným se světlem je velikonoční svíce – **paškál**.

Paškál je znamením Ježíše Krista („Já jsem světlo světa...“, J 8,12). Připomíná Ježíšovo vítězství nad smrtí a naději na nový život. Je ozdoben několika důležitými symboly: letopočtem – to, co se stalo kdysi, je pro nás přítomností. I dnes platí, že dobro je silnější než zlo. Písmena alfa a omega jako první a poslední v řecké abecedě symbolicky připomínají, že Ježíš je začátek i konec dějin. Pět kadidlových zrn představuje pět Kritových ran na kříži. Jsou symbolem jeho ochrany a záchrany.

Slunce je symbolem života a v souvislosti s Velikonocemi je symbolem nového života; projasnění, ke kterému došlo zrána třetí den po Ježíšově ukřižování. To ráno, když vycházelo slunce, šly ženy k Ježíšovu hrobu, aby jeho tělo pomazaly vonnými mastmi. Našly však hrob prázdný. Jejich bolest nad ztrátou Ježíše se proměnila ve velkou radost (viz obr. 4).

Obr. 4: Radost ze vzkříšení. Ženy, které se vydaly k Ježíšovu hrobu, spěchají se zprávou o Ježíšově zmrtvýchvstání za apoštoly uzavřenými v místnosti. Zdroj: *La mia prima grande bibbia*, Torino, Elledici, 2011.

VÁNOČNÍ PŘÍBĚH V BIBLICKÝCH TEXTECH

Dříve než začneme představovat jednotlivé metodické materiály, je třeba se zmínit, co to vlastně je „vánoční biblický příběh“? Určitě není tím, co známe z lidových her, kde si autoři obvykle vypůjčili z jednotlivých evangelií různé epizody a ty spojili do jednoho příběhu. Z takových příběhů člověk, který příliš nezná Bibli, nerozezná, co je původem biblické a co je fantazií autora či vypravěče příběhu. Tato vyprávění tedy můžeme chápat jen jako lidová vyprávění.

Poselství vánočního příběhu můžeme odvodit z biblického textu, i když jej vyprávíme vlastními slovy. Je však třeba nejprve porozumět jeho symbolice a souvislosti s Božím plánem v dějinách spásy.

V tab. 3 je uveden přehled biblických textů o narození Ježíše; o tom, co mu předcházelo a co bezprostředně následovalo. Název přiřazený události je orientační. Osvědčuje se, když čtenář nazve přečtený příběh sám. Tím už vyjadřuje, jak mu porozuměl, jaký k němu zaujal postoj nebo co v něm text vyvolal. Jde o první krok k tzv. aktualizaci textu. Symboly a souvislost se životem chápejte též jako orientační, které vám mohou pomoci příběh s dětmi zpracovat.

K četbě příběhu a jeho porozumění doporučujeme některou z metod pro práci s textem. Jejich přehled najdete na CD v dokumentu nazvaném „**Metody práce s texty**“. Na CD je k dispozici též tab. 3 rozšířená o sloupec „osoby“ (dokument „**Vánoční události – přehled**“). Další užitečnou pomůckou mohou být obrazy umístěné ve složkách „**Vánoce a Velikonoce – didaktické obrazy**“ a „**Metody práce s didaktickými obrazy**“.

Událost	Odkaz	Symboly	Souvislost se životem
Zvláštní návštěva	L 1,26-38	posel, světlo, Mariino ANO	vyvolení, pozvání ke spolupráci, poslání
Návštěva Marie u Alžběty	L 1,39-45	setkání	sdílená radost
Mariina vděčnost	L 1,46-56	chvála	vděčnost, radost, nový začátek
Cesta do Judeje	L 2,1-5	cesta	komplikace
Narození Ježíšovo	L 2,6-7		odevzdanost, přijetí dané situace, důvěra
Návštěva pastýřů	L 2,8-14	světlo	naplnění slibu, bázeň x radost, pokoj
Mudrci přišli zdaleka	Mt 2,1-2	hvězda	ztracení x hledání

Událost	Odkaz	Symbody	Souvislost se životem
Herodes chce zabít Ježíše	Mt 2,7-8	čas, hvězda	strach, lest
Dary pro Ježíše	Mt 2,9-12	hvězda, dary	radost, obdarování
Cestování v noci (útěk do Egypta)	Mt 2,13-14	útěk	důvěra, poslušnost, záchrana
Ježíš bydlí v Nazaretě	Mt 2,19-23	návrat	poslušnost, obavy, vyřešení situace
Ježíš rozmlouvá s učiteli Zákona	L 2,41-46	putování	strach, hledání, nalezení
Ježíš odpovídá	L 2,47-48	rozhovor	úžas, úzkost, strach, nepochopení

Tab. 3: Přehled vánočních událostí a s nimi souvisejících událostí v evangeliích

Po seznámení dětí s příběhem jim dejme prostor, aby si jej samy tzv. „promeditovaly“. Tedy aby se jím vnitřně zabývaly. Z tohoto důvodu není vhodné zařazovat po práci s texty kvízy a soutěže typu „kdo si více zapamatoval“. Tím bychom zůstali pouze u faktických informací a na povrchu věcí.

Pokud děti rády řeší nějaké úkoly, můžete využít další nabídky na vloženém CD, a to osmisměrky, která obsahuje 21 slov (jmen, názvů míst a předmětů), které se vyskytují ve vánočních textech. Úkolem dětí je nalézt jich několik ve vymezeném čase a použít je ve vlastní interpretaci vánočního příběhu.

VELIKONOČNÍ PŘÍBĚH V BIBLICKÝCH TEXTECH

Pro tzv. velikonoční příběh platí totéž, co je uvedeno výše pro vánoční biblické události. Velikonoční příběh je někdy redukován na tzv. „pašijový“ příběh. Odpovídá to oblíbeným pašijovým hrám, které mají původ ve 14. století a v současné době jsou u nás obnovovány. Možná proto je český křesťan ve své spiritualitě zaměřen více na utrpení Ježíše Krista než první křesťané, v jejichž symbolice najdeme zejména radost ze vzkříšení Pána, a tedy naději na konečné vítězství dobra nad zlem.

V tab. 4 jsou uvedeny jednotlivé biblické perikopy pro velikonoční období. Rozšířenou tabulku najdeme na CD pod názvem „**Velikonoční události – přehled**“.

Událost	Odkaz	Symbyly	Souvislost se životem
Hosana synu Davidovu	Mt 21,1-11	palmové ratolesti (u nás „kočičky“), pláště na cestu	sláva, radost, naděje, touha po svobodě
Ježíš umývá nohy učedníkům	J 13,1-17	zástěra, voda, ručník	služba druhému jako projev lásky, partnerství
Ježíš vzal chléb a rozlámal jej	Mt 26,26-28	chléb a víno	společenství, vzájemnost, bratrství, solidarita, jednota
Ježíšovo nové přikázání	J 13,31-35	společenství u stolu	vzájemná láska, svědectví o moci dobra
Otče, ať se stane tvá vůle	Mt 26,36-39	modlitba	strach, úzkost, bolest
Ježíšovo zatčení v Getsemanské zahradě	Mt 26,47-50	polibek učedníka	zrada x láska
Petr zapře Ježíše	Mt 26,69-75	kokrhající kohout	strach x odvaha, svědomí
Ježíš před římským prokurátorem	Mt 27,15-24	důtky	volba spravedlnosti
Trnová koruna	Mt 27,27-31	trnová koruna	posměch x úcta
Ježíši, vzpomeň si na mne	L 23,39-43	dnes	posměch x víra
Ježíš umírá na kříži	L 23,44-46	zatmění, roztržení opony	smrt
Ježíš je uložen do hrobu	Mt 27,57-66	hrob, kámen, pečeť, stráž	ohrožení
Ježíš je vzkříšen	L 24,1-12	prázdny hrob, muži v zářícím rouchu	překvapení, údiv
Ježíš a nevěřící apoštol	J 20,24-29	dotek	důvěra
Bohatý úlovek	J 21,1-14	síť plná ryb	víra, důvěra, přijmout poslání

Tab. 4: Přehled velikonočních událostí v evangeliích

METODICKÉ MATERIÁLY A POMŮCKY

Metodické materiály a pomůcky k tématu „Poselství křesťanských Vánoc a Velikonoc“, které najdete na vloženém CD, jednak doplňují text v této příručce a jednak rozšiřují nabídku, kterou jsme vytvořili v roce 2010 a publikovali v první příručce na toto téma. Všechny tehdy vytvořené materiály jsou dostupné na našich internetových stránkách www.diecezehk.cz/skoly.

Jako první soubor na CD najdete powerpointovou prezentaci „**Spása ve světových náboženstvích**“, která obsahuje stručný přehled vybraných informací k několika otázkám o tom, co je považováno ve světových náboženstvích za nejdůležitější hodnoty lidského života a jaká k nim vede cesta. Prezentace představuje odpovědi křesťanství, židovství, islámu, buddhismu a hinduismu. Lze ji použít pro žáky středních škol.

K porozumění souvislostem mezi Vánocemi a Velikonocemi jsou na CD umístěny čtyři soubory s obrázky publikovanými v této příručce (**spirála** šíření zla podle Bible, vysvobození ze zla podle evangelií a volná předloha spirály pro vlastní použití). V samostatném souboru je uvedena též tabulka **biblických výroků o světle** – společném symbolu obou velkých svátků.

Tabulky „**Vánoční události – přehled**“ a „**Velikonoční události – přehled**“ mohou posloužit učitelé jako zásobárna námětů, jak oba svátky představit. Jednotlivé biblické perikopy obsahují vlastní symboly a ukazují na určitý aspekt života člověka (sloupec „Souvislost se životem“).

PRO 1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Pro mladší žáky bývá přitažlivé vyprávění, případně filmová dramatizace příběhu. Jak jsme již poznamenali, dáváme přednost četbě biblického textu nebo jeho co možná nejvěrnějšímu vyprávění. Tak vyniknou symboly, s jejichž pomocí můžeme objevit poselství tohoto textu. Pro práci s texty jsou vhodné různé metody, jejichž výběr najdete na CD v dokumentu „**Metody práce s texty**“. **Osmisměrky** k vánočnímu a velikonočnímu příběhu mají posloužit k opakování, kdy žáci sami vyprávějí příběh pomocí nalezených slov tak, jak mu porozuměli.

Pro žáky 4. a 5. třídy jsme připravili powerpointovou prezentaci s názvem „**Místa v Izraeli**“. Jsou na ní umístěny fotografie míst, kde se odehrály hlavní události Ježíšova života. Podrobnější informace k těmto místům jsou uvedeny v metodice pro 2. stupeň ZŠ s názvem „Izrael – svědek Ježíšova příběhu“.

Z filmových zpracování biblických příběhů můžeme doporučit sérii filmů „Animované biblické příběhy Nového zákona“.

Práce s obrazy biblických událostí

Výtvarná díla zobrazující biblické události bývají plná symbolů, které odhalí pouze dobrý znalec těchto událostí. Pro mladší žáky doporučujeme spíše obrazy vytvořené s určitým didaktickým záměrem. K takovým dílům patří série obrazů od italského malíře Guerrina Pery, nebo od německé malířky S. Winklerové. Díla obou zmíněných autorů byla rozšířena počátkem 90. let i v České republice.

Na vloženém CD najdete dvě složky pro práci s těmito obrazy. V první z nich pod názvem „**Vánoční a velikonoční události – didaktické obrazy**“ jsou umístěny tyto obrazy G. Pery, které se vztahují k těmto událostem. Jsou v kvalitě pro promítání na interaktivní tabuli nebo k vložení do powerpointové prezentace. K obrazům je připojena tabulka s jejich přehledem i s odkazy na biblické texty.

Druhá složka má název „**Metody práce s didaktickými obrazy**“. Obsahuje práce S. Winklerové a podrobný postup od slovenského katecheta Jozefa Šeliny. Jiné postupy jsou popsány v metodách práce s obrazy, které jsou součástí složky „Biblické didaktické obrazy“ na CD v příručce k modulu B.

Jedinečnou předností tohoto přístupu k biblickým textům je prostor, který zmíněné metody poskytují žákům, aby mohli projevit svoji přirozenost, neboť každý člověk vnímá stejné umělecké dílo jinak a nelze říci, že špatně. Naopak, různí lidé se mohou svým pohledem na jedno dílo vzájemně obohacovat.

Prstové figurky „židovská společnost“

V biblických příbězích vystupují různí představitelé skupin v židovské společnosti: například velekněz, levita, farizeus, zákoník; a také lidé, kteří sice nejsou Židy, ale zastupovali římskou nadvládu v Palestině. Jedná se o římského prokurátora a vojáky, kteří mu sloužili. Pomůcka „**Židovská společnost – prstové divadlo**“ je užitečná pro seznámení žáků s těmito typy postav, které jsou podrobněji představeny v encyklopedických publikacích o Bibli určené dětem. Přehled publikací o židovských reáliích uvádíme v příručce k modulu B v kapitole o Bibli.

Žáci si postavy vybarví nebo sami nakreslí do volných políček, pak je vystříhnou a slepí tak, aby si je mohli navléci na prst. Jeden žák může mít postavičky na obou rukách. Doporučujeme připravit si dramatizaci jedné krátké epizody nebo dialogu ve dvojicích.

Symbol světla

Se symbolikou světla pracoval výtvarník Daniel Suchý při tvorbě vitráží na motivy biblického příběhu o Ježíšově narození. Tyto vitráže byly před několika lety vystaveny ve výstavní síni Biskupství královéhradeckého a naše centrum k nim připravilo interaktivní program pro žáky z hradeckých základních škol. Program se setkal se zájmem dětí i jejich učitelů, a proto jsme jej převedli do formy, kterou lze použít přímo ve školách. Jednotlivé vitráže jsou nafoceny a jsou součástí powerpointové prezentace k programu. Přestože jsou na první pohled spíše abstraktní, děti projevují velkou fantazii a při vedení učitelem jim nečiní problémy číst symboliku vitráží a velmi aktivně spolupracovat na hledání poselství vánočního příběhu.

Na vloženém CD je ve složce „**Světlo v temnotách**“ scénář programu, prezentace a komentář k ní.

PRO 2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Pro starší žáky základní školy jsme připravili programy a pomůcky, ve kterých se pracuje s obrazy, které umožňují lépe poznat souvislosti mezi jednotlivými biblickými událostmi a texty; s informacemi o místech, kde Ježíš žil, která potvrzují historičnost jeho osobnosti; s charaktery a úmysly osob, které vedly proti Ježíšovi soudní proces.

Ikona narození Ježíše Krista

V řeči ikon tvoří „písmena abecedy“ barvy a tvary, pohledy, postoje a gesta, symbolické předměty (svitek, kniha...) apod. Jsou přesně určeny a ikonopisec je musí zachovat kvůli autenticitě a čitelnosti sdělení. Obsah ikon vychází z Bible, z předávané víry a z křesťanské bohoslužby. Ikony umožňují číst biblické události v souvislostech a objevovat tak jejich poselství novým způsobem.

Pro program, který je popsán v metodice „**Ikona narození Ježíše Krista**“ jsme zvolili ikonu z počátku 15. století, která je připisována známému ruskému ikonopisci Andreji Rublevovi.

Izrael – svědek Ježíšova života

Podle naší zkušenosti je pro starší žáky přínosné i zajímavé, zasadíme-li biblické události do prostředí, kde k nim došlo. V powerpointové prezentaci „**Izrael – svědek Ježíšova života**“ jsou tato místa představena v dnešní podobě. Komentář k prezentaci slouží jako výchozí pomůcka pro učitele, který si z nich může vybrat snímky do svého programu. Prezentace je rozdělena do tří částí:

Ježíšovo narození, Ježíšovo poslání a Velikonoční události. V komentáři je ke každému snímku několik typů informací:

- vyprávění o životě Ježíše Krista (lze využít pro vyprávění vánočního i velikonočního příběhu promítnutím příslušné části prezentace);
- popis fotografie v prezentaci;
- tradice, které se k místu vztahují;
- odkazy na biblické texty a upozornění na liturgický svátek, při kterém se událost slaví.

Učitel přitom využije jen ty informace, které uzná za vhodné.

Via dolorosa – Ježíšova cesta s křížem v Jeruzalémě

Powerpointová prezentace „**Via dolorosa**“ je pomůckou vhodnou k výtvarné výchově. Obsahuje jednak fotografie z tzv. „Via dolorosa“, tj. cesta Jeruzalémem, na které podle tradice Ježíš nesl svůj kříž až na své popraviště (vrch Golgota), a jednak meditativní obrazy křížové cesty od dvou českých umělců.

Prezentace je připravena tak, aby z ní učitel použil pouze snímky, se kterými chce pracovat. Titulní stránka je zde ve třech provedeních. Jednotlivá zastavení začínají fotografií z příslušného místa v Jeruzalémě. Následuje snímek s oběma obrazy pro vzájemné porovnání a snímky s jednotlivými obrazy. Způsob práce s nimi je ponechán na učiteli.

Pašijový příběh v evangeliích

Metodika „**Pašijový příběh a Ježíšovi soudci**“ je zaměřena na osobnostní a sociální výchovu žáků. Příběh o utrpení Ježíše Krista, tzv. „pašijový příběh“ líčí všechny čtyři evangelijní spisy, ale různým způsobem. Je to dáno úmyslem autora a adresáty, pro něž evangelium sepsal. Žáci se mají seznámit s touto skutečností, najít rozdíly v jednotlivých textech a uvažovat nad nimi.

Ve druhé části programu se mají vžít do jednotlivých osob, které přispěly k odsouzení Ježíše. Seznámí se tak mj. s historickými informacemi, které jsou o nich známy.

PRO STŘEDNÍ ŠKOLY

Metodické materiály pro žáky středních škol jsou zaměřeny na poznávání osobnosti Ježíše na základě dílčích obrazů o něm v evangelijních textech a na základě studia, jak byla jeho osobnost chápána v jednotlivých dějinných epochách. Ve třetí metodice pracujeme s porovnáním obrazů o Ježíšově ukřižování. Poslední námět představuje film MOST, emočně silná „etuda“ s otevřeným koncem.

Ježíš v evangelích

Německý autor Anselm Grün vybral z jednotlivých evangelijních textů celkem padesát pohledů na Ježíše, aby pomohl čtenářům své publikace „50 x Ježíš“ lépe objevovat jeho osobnost a hodnoty, které Ježíš přinesl lidem do života. Přístup tohoto autora nás inspiroval k vytvoření scénáře ukázkové hodiny. Vybrali jsme celkem osm pohledů na Ježíše, které by mohly být blízké mladým lidem. V metodice jsou formulovány otázky, nad kterými se mají žáci zamyslet a zapsat své odpovědi do pracovního listu. Tento postup je důležitý k poznávání, že texty určené pro život, k nimž Bible bezesporu patří, nelze „vyčerpát“ či „zkonzumovat“ na první přečtení. Život nelze popsat jednoduše, ale z jednotlivých informací a zkušeností lze postupně skládat mozaiku, ze které nám bude vystupovat stále zřetelnější obraz. Celá Bible je takto koncipována.

Ježíš v proměnách staletí

K přípravě metodiky „**Ježíš v proměnách staletí**“ jsme použili jako východisko stejnojmennou publikaci prof. Jaroslava Pelikana. Autor v ní nabízí různé obrazy Ježíše Krista, jak byl vnímán v jednotlivých epochách dějin lidstva. Jednota a rozmanitost těchto obrazů ukazuje, že se v osobě Ježíšově skrývá víc, než o čem uvažuje filozofie či christologie. V církvi, ale i mimo ni, je jeho osoba a zvěst „*krása tak stará, tak nová*“ – uvádí autor slovy sv. Augustina. Cílem navržené aktivity se žáky je, aby se setkali s pohledy našich předků, které jsou někdy velmi odlišné od těch, které jim byly dosud známé.

V metodice je použita metoda srovnávací tabulky využívaná ve vyučování kritického myšlení. Žáci musejí číst s porozuměním textu. Vyložením textu ostatním si znovu uvědomí, co četli, co je v textu důležité, čemu neporozuměli. Prezentační obsah textu v nové skupině se musí žák spolehnout na sebe. Nikdo mu nemůže pomoci, protože ostatní text neznají. Každý žák je tedy pro dosažení výsledku ve skupině stejně důležitý. Skládáním tabulky jsou žáci konfrontováni s tím, zda v textu objevili opravdu důležité informace. Zároveň si mohou uvědomit „stejnost“ a „rozmanitost“ náhledů na Ježíše Krista v průběhu staletí.

Porovnání uměleckých obrazů Ježíšova ukřižování

I v tomto programu používáme metodu srovnávání, tentokrát mezi symbolikou obrazů z různých dob. Objevování detailů, jejich významu, porovnání s biblickým textem a mezi sebou navzájem může žákům poskytnout inspirativní náhled na ukřižování Ježíše Krista. Metodika je zpracována podle italské příručky (viz použitá literatura).

Práce s filmem: MOST

Mezi filmovou produkcí lze nalézt řadu kvalitních snímků, jejichž námět koresponduje s hlavním poselstvím Velikonoc. V našich programech pro školy jsme vyzkoušeli práci s filmem „Poslední vlak“ (česko-slovensko-německý koprodukční film z roku 2007; režie Joseph Vilsmaier a Dana Vávrová). Námětem je odsun poslední skupiny německých Židů z Berlína do Osvětimi v závěru druhé světové války.

Druhým snímkem je americko-český koprodukční film „Most“ vyrobený v roce 2003. Jde o krátkometrážní film (29 min.). Prolíná se v něm několik lidských příběhů, které jsou zdánlivě samostatné. Scénárista z nich však postupně utváří jeden celek, v němž se vyjadřuje k otázce subjektivního zla. Vrcholem filmu je dilema otce pracujícího na zvedacím mostě, který řeší otázku, zda má obětovat vlastního syna nebo nechat zemřít lidi ve vlaku.

Zmíněné dilema vytváří silný emotivní náboj filmu, proto je možné s tímto žánrem pracovat jen ve skupině nejstarších žáků, kde lze rozvést diskusi. Účast žáků při promítání filmu by měla být dobrovolná. Doporučené kroky k diskusi:

- převyprávějte děj filmu, nejlépe každý žák jednu větu (zkušenost je taková, že určité klíčové momenty někteří diváci přehlédnou: například se to týká červeného světla na semaforu, které strojvůdce jedoucího vlaku nerespektuje);
- pojmenujte klíčové okamžiky příběhu;
- vysvětlíte nejasná místa a sdělte si vzájemně, jak je kdo pochopil;
- charakterizujte klíčové postavy otcova dilematu;
- sdělte si vzájemně názory na to, jaké dilema otec řešil a proč se rozhodl tak, jak se rozhodl;
- sdělte si vzájemně, jak jste porozuměli závěrečnému gestu otce, kterým film končí.

Informace o filmu viz www.csfd.cz (režisérem filmu je B. Garabedian, hlavní role ztvárnili Linda Rybová a Vladimír Javorský).

POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE

Seznam použitých a doporučených pramenů

Zvěstování víry: holandský katechismus. 2. vydání. Praha : Sít, 1998.

Pentateuch (Pět knih Mojžišových). Kostelní Vydří : KNA, 2006.

Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku. Olomouc : Česká biskupská konference, 2009–, roč. 2009, č. 3.

www.ikony-karlova.cz

<http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/asie/izrael/cesta-utrpeni-jeruzalemem/>

<http://www.sacred-destinations.com/israel/jerusalem-via-dolorosa>

PELIKAN, Jaroslav. *Ježíš v proměnách staletí: jeho vliv na dějiny, myšlení a kulturu*. Kostelní Vydří : KNA, 2008.

GRÜN, Anselm. *50X Ježíš*. Kostelní Vydří : KNA, 2002.

MAZZARELLO, M. L.; TRICARICO, M. F. *Il mistero della Pasqua*. Eledici, Torino, 2004.

ZIMMERMANNOVÁ, M. (ed.) *Poselství křesťanských svátků*. Hradec Králové : Biskupství královéhradecké, 2010.

KŘESŤANSKÉ OSOBNOSTI A JEJICH STÁTNÍ SVÁTKY

Člověk je podle křesťanské víry vrcholem Božího stvoření. Byl stvořen z lásky. Byl „propuštěn“ do své vlastní existence, tzn., že může svobodně jednat a utvářet své postoje ke všemu, co s jeho životem souvisí.

Biblické zprávy o stvoření uvádějí, že člověk má ve světě zcela mimořádné postavení: dílo stvoření mu bylo svěřeno do správy. Proto se i křesťané zabývají odpovědností člověka za svět. Zdrojem poznání člověka o světě a zdrojem síly k jeho správě je pro křesťany původce a dárce života – Bůh.

Někteří lidé podle výše uvedeného náhledu žili a žijí tak důsledně, že se způsob jejich života stává „světlem“ pro ostatní. Díky němu lze lépe porozumět řádu věcí a také najít své místo ve světě.

Velký myslitel 20. století, prof. Romano Guardini (1885 – 1968) ve své práci „Svět a osoba“ napsal, že osoba ke svému zdraví potřebuje:

- ctít spravedlnost: tj. uznat, že věci mají svou podstatu, a být ochotna chránit a dodržovat právo této podstaty a z ní vyplývající řád. K tomu užívá daru svobody;
- milovat – tj. vidět hodnotu v druhém člověku; cítit, že je důležité, aby trval a aby se rozvíjel; být zaujat starostí o její uskutečňování a o uskutečňování vlastních hodnot. To vede k naplňování člověka. (GUARDINI, s. 101 a následující)

V tomto myšlenkovém schématu se zaměříme na význam osobností naší historie, jejichž život byl důsledně utvářen křesťanskou vírou. Jejich osobnost byla „zdravá“ – ctili spravedlnost a projevovali lásku k druhým každý ve své době a svým osobitým způsobem. Katolická církev je prohlásila oficiálně za význačné svědky křesťanské víry, tj. za „světce“. Naše společnost je uznala za patrony a ochránce našeho národa a v den jejich církevního svátku vyhlásila také státní svátek. Jedná se o bratry ze Soluně sv. Cyrila a Metoděje (5. 7.) a českého knížete sv. Václava (28. 9.). K nim jsme přiřadili také sv. Anežku Českou, která bývá spojována s návratem demokracie do naší společnosti v roce 1989, několik dní po jejím oficiálním svatořečení (17. 11.).

PROSTOR PRO ZAŘAZENÍ TÉMATU DO VÝUKY PODLE RVP

Tabulka č. 5 obsahuje přehled vzdělávacích oblastí, v nichž je možné uplatnit učivo o křesťanských osobnostech naší historie o nichž pojednávají programy vytvořené v rámci projektu VKD.

Souvislost tématiky „Křesťanské osobnosti“ s RVP – I. stupeň ZŠ
<p>Průřezová témata</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osobnostní a sociální výchova • Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
<p>Vzdělávací oblasti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Člověk a jeho svět (vlastivěda) • Jazyk a jazyková komunikace (český jazyk, literatura, komunikační a slohová výchova) • Umění a kultura (hudební výchova, výtvarná výchova)
Souvislost tématiky „Křesťanské osobnosti“ s RVP – II. stupeň ZŠ
<p>Jazyk a jazyková komunikace</p> <ul style="list-style-type: none"> • Český jazyk a literatura: obecné poučení o jazyce
<p>Člověk a společnost</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dějepis: Velká Morava a český stát, jejich vnitřní vývoj a postavení v Evropě; kultura středověké společnosti
<p>Výchova k občanství</p> <ul style="list-style-type: none"> • Člověk ve společnosti – kulturní život, lidská setkání, vztahy mezi lidmi, zásady lidského soužití
<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hodnoty, postoje, praktická etika
<p>Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech</p> <ul style="list-style-type: none"> • Objevujeme Evropu a svět
Souvislosti tématiky „Křesťanské osobnosti“ s RVP – střední školy
<p>Jazyk a jazyková komunikace</p> <ul style="list-style-type: none"> • Český jazyk a literatura: obecné poučení o jazyku a řeči; literární komunikace
<p>Člověk a společnost</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dějepis: Středověk – utváření středověké Evropy, křesťanství jako nové kulturní a společenské pojetí... • Občanský a společenský základ: Člověk ve společnosti – společenská podstata člověka, sociální struktura společnosti; Úvod do filosofie a religionistiky – víra v lidském životě

Osobnostní a sociální výchova
<ul style="list-style-type: none"> • Morálka všedního dne
Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
<ul style="list-style-type: none"> • Žijeme v Evropě – evropské kulturní kořeny a hodnoty

Tab. 5: Souvislost tematiky spojené s křesťanskými osobnostmi našich dějin a jejich státními svátky se vzdělávacími oblastmi a obory Rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání a pro gymnázia (i další střední školy)

UVEDENÍ DO TÉMATU A INFORMACE PRO UČITELE

TRADICE ČESKÉHO NÁRODA

Nejprve se krátce zmíníme o svatováclavské, cyrilometodějské a svatoanežské tradici. Vycházíme ze zdrojů, které jsme shromáždili a popsali v prezentaci „Tradice českého národa“ (najdete ji na vloženém CD).

Svatováclavská tradice

„Svatý Václave, vévodo země české, nedej zahynouti nám, ani budoucím.“

Výňatek textu z páté sloky svatováclavského chorálu, která vznikla patrně v době husitské, charakterizuje vztah českého národa ke sv. Václavovi.

Úcta k tomuto světcovi se začala šířit hned po jeho smrti, jak o tom svědčí značný počet legend. K jejímu rozšíření přispěl i císař Karel IV., který považoval knížete Václava za dědičného knížete českého státu, od kterého si pozdější panovníci pouze propůjčují korunu. Také husité si vážili Václavovy osobnosti. Považovali jej za ochránce české země i českého vojska a za garanta křesťanství v Čechách a jeho čistoty. Zobrazovali jej s korouhví a kalichem v ruce.

V době pobělohorské vznikaly kostelní písně se svatováclavskou tematikou a byla vydána Bible svatováclavská. Vydavatelství náboženské literatury „Dědictví svatováclavské“ působilo ve 2. pol. 17. stol. V roce 1670 papež Kliment X. rozšířil slavení svátku sv. Václava na celou římskokatolickou církev.

Ze svatováclavské tradice čerpali protagonisté národního obrození. Svoji roli hrála také v emancipačních snahách českého národa v 19. století, při úsilí o samostatnost českého státu a v zahraničním vojsku za první světové války. Zůstala živou i v období samostatného československého státu. Oslavy svatováclavského milénia v roce 1929 byly připravovány tři roky. Tehdy vznikl také jediný český velkofilm o jeho životě (viz samostatný soubor na vloženém CD s odkazy na filmovou a dokumentární

tvorbu o českých světcích).

K upevnění svatováclavské tradice došlo opět v době ohrožení českého státu nacistickým Německem. Nacističtí ideologové ji však roku 1939 zneužili, když označili sv. Václava za vizionáře, který pochopil, že jedině v područí německé říše má český národ šanci žít a rozvíjet se.

K obnovení svatováclavské tradice docházelo v okamžicích návratu svobody do naší společnosti, nejprve krátce v roce 1967 a poté v roce 1989. Svědčí o tom spontánní „výzdoba“ sochy sv. Václava na Václavském náměstí v Praze (více na vaclavak.cz).

V roce 2000 zařadil český parlament svátek sv. Václava mezi státní svátky jako Den české státnosti. Rozprava k tomuto návrhu ani výsledek hlasování nebyly jednoznačné, neboť i svatováclavská tradice je poznamenána rozporuplným vztahem české společnosti k tradicím, které mají kořeny v katolické církvi.

Závěrem dodejme, že sochy, obrazy a svátek sv. Václava najdeme u velké části křesťanstva na Východě i v západních katolických a protestantských církvích. Nejznámější anglickou koledou je koleda o dobrém králi Václavovi, která nás inspirovala k vytvoření programu pro mladší žáky (viz kap. Metodické materiály a pomůcky).

Cyrilometodějská tradice

„K tobě hlas prosby z této vlasti vane, dědictví otců zachovej nám, Pane.“

Refrén nejznámější cyrilometodějské kostelní písně „Bože, cos ráčil“, tzv. velehradské hymny z roku 1895, je obrazem vztahu zejména Moravanů ke sv. Cyrilovi a Metodějovi, jejichž poselství lze vyjádřit slovem „jednota“. Jejich působení mělo a má sjednocující význam pro Slovanů i pro celou Evropu, neboť vytváří most mezi křesťany z tzv. Východu i Západu.

Cyrilometodějská tradice je podle kard. Špidlíka zřejmě nejstarší českou duchovní tradicí. Po dlouhou dobu jí ale nebyla věnována zvláštní pozornost. Její funkce se měnila podle toho, jaký byl duch doby a hlavní zájmy představitelů naší společnosti. V období vlády prvních Přemyslovců šlo o včlenění našeho národa do společenství křesťanských národů jako rovnocenného člena s plnými právy i závazky. Slovanská bohoslužba se zachovala v Sázavském klášteře až do přelomu 11. a 12. stol., kdy byla definitivně zakázána.

K obnovení slovanské bohoslužby a zároveň k oživení cyrilometodějské tradice došlo za vlády císaře Karla IV. Tehdy prý převládlo přesvědčení, že velkomoravský Veligrad je totožný s obcí Velehrad, kde byl za Přemysla Otakara I. v roce 1205 postaven velký klášterní komplex. Císař Karel IV. obnovil slovanskou bohoslužbu v benediktinském klášteře v Praze Na Slovanech s povolením papeže Klimenta VI. Na tuto výjimku se později odvolávali husité, když se na basilejském sněmu domá-

hali bohoslužby v národním jazyce a přijímání z kalicha s poukazem na cyrilometodějskou tradici.

V pobělohorském období 17. a 18. stol. se cyrilometodějské myšlenky šířily zejména na Moravě. Odkazovali na ně i někteří čeští barokní vlastenci jako např. B. Balbín. Olomoucký biskup Karel II. Lichtenštejn obnovil v roce 1676 slavení svátku soluňských bratří, neboť se na něj na mnoha místech zapomnělo. Celocírkevním svátkem se svátek obou bratří stal až roku 1880.

Značný vývoj prodělala cyrilometodějská tradice od roku 1863, kdy se slavilo milénium příchodu svatých Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu. Velehradské oslavy měly silný národní ráz. Češi podle kard. Špidlíka „objevili“ Moravu na Velehradské pouti. To mělo ohlas např. v díle J. Mánesa a M. Alše, kteří si brali za vzor moravské kroje a archaizovali je pro celou českou minulost. Došlo k posílení katolického vědomí v době, kdy v Praze dominovaly názory, že jedinou a opravdu národní tradicí je tradice husitská.

Papežská encyklika *Grande munus* (30. 9. 1880) zařadila svátek soluňských bratří do celosvětového kalendáře katolické církve. Moravský Velehrad se stal místem velkých národních poutí a snah o sjednocení římskokatolických křesťanů s pravoslavnými. V tomto duchu se zde konaly tzv. unionistické kongresy. Dalším přínosem bylo sbližování Čechů a Slováků.

Za první světové války se k cyrilometodějské tradici přihlásily také církve československá a obnovená pravoslavná církev. Na mnoha místech byla postavena sousoší sv. Cyrila a Metoděje a vybudovány nové kostely.

Roku 1980 prohlásil papež Jan Pavel II. listem *Egregiae virtutis* svatě Cyrila a Metoděje za patrony Evropy (31. 12. 1980). O pět let později vydal encykliku *Slavorum Apostoli* (2. 6. 1985), v níž připomíná, že evangelizací Slovanů dostala Evropa svůj definitivní křesťanský ráz, kterého se nesmí zříci, protože by se zřekla své vlastní identity a kultury.

K prohlášení církevního svátku bratří ze Soluně za státní svátek České republiky došlo v roce 1991.

Svatoanežská tradice

„V Čechách bude dobře, až bude nalezena a oslavena Anežka Přemyslovna.“

Toto proctví z doby barokní vystihuje smysl svatoanežské tradice v našem národě. Ta nabyla zvláštního významu po roce 1989, neboť ke svatořečení sv. Anežky došlo pět dní před začátkem tzv. „Sametové revoluce“. V naší společnosti pak postupně došlo k obnovení demokracie.

Ačkoliv sv. Anežka zemřela v pověsti svatosti a byla uctívána hned po své smrti, s rozvojem svatoanežské duchovní tradice to nebylo v českém národě nikdy jednoduché. O její svatořečení se jako první zasazovala zřejmě královna Eliška Přemyslovna roku 1428, ale politické poměry v tehdejší Evropě i v církvi tomu nepřály. Královna Eliška patrně nechala sepsat první legendu o životě sv. Anežky, která se však „ztratila“ a existovala pouze v barokních prepisech. Terpve roku 1986 knihovník milánské knihovny Ambrosiana Achille Ratti, pozdější papež Pius XI., uveřejnil zprávu o objevení středověkého rukopisu hagiografického textu věnovaného Anežce České, a to v rukopise kapitulní knihovny milánské katedrály. Součástí tohoto nálezu byly i čtyři dopisy sv. Kláry Anežce České.

Z dalšího hledání opisů legendy Candor lucis aeternae vyplývá, že velmi aktivním prostředím šíření úcty k Anežce České byly německé kláštery řádu klarisek na konci 14. století a ve století patnáctém.

K určitému oživení svatoanežské tradice došlo u nás v roce 2011 v rámci oslav 800. výročí Anežčina narození.

ŽIVOT SVĚTCŮ A JEJICH VÝZNAM

O českých národních světcích existuje celá řada životopisů. Který z nich však vybrat jako vhodné východisko pro výuku? Co by mělo být cílem takové výuky? Povšimněme si paralely mezi biblickým textem a životem světce. Ten se vyznačuje právě tím, že z jeho života lze „číst“ evangelium. Světec ztělesňuje svým jednáním evangelijní hodnoty i poselství. Proto v katolické tradici byli světci dávání za vzor dětem, mladým i dospělým lidem.

V dnešní době lidé preferují svoji vlastní životní cestu. Obvykle se však nebrání inspiraci různými hrdiny. Kromě „celebrit“ a filmových hrdinů jimi mohou být i světci, neboť i oni byli ve své době těmi, kteří předběhli svoji dobu, nebo se jí výrazně vymykali. Při prezentaci jejich života je třeba vzít v úvahu dobové okolnosti, v nichž světec žil, a hledat v jeho životě zejména to, co je nadčasové.

V přílohách této příručky, které jsou umístěny na vloženém CD, najdete i strukturované životopisy vybraných světců pro účely školní výuky. Jejich struktura je následující:

- zasazení života světce do společenských a do církevních dějin;
- pohled na osobní život světce – naplňování jeho povolání; ideje, o které mu šlo; co pro ně byl ochoten podstoupit; co to přineslo jeho současníkům;
- pohled na jeho působení z hlediska Božího působení v dějinách (Bůh používá jako „nástroje“ lidi, kteří se jím nechají vést); co to přineslo církvi a společnosti jak v jeho době, tak i dobách pozdějších;

- místní tradice – způsob připomínání si světce, památky, umělecká díla, písně, literatura...

Svatý kníže Václav – význam osobnosti

Osobnostní rysy, vyznávané hodnoty a poselství života světce

Lze jen velmi těžko určit, jaké osobnostní rysy kníže Václav opravdu měl, protože pramenem poznání jsou pouze legendy psané s různým záměrem:

- legenda *Crescendi vita* jej líčí jako ideál mnišského života (např. motiv sv. Václava pracujícího na poli či na vinici);
- péče o chudé, vdovy, sirotky, vykupování otroků, uctivé zacházení s cizinci – biblické skutky milosrdenství připisují Václavovi všechny legendy;
- vzor křesťanského panovníka: konání dobra, zakládání kostelů, obdarovávání kněží příšlých z ciziny (štedrost ke klerikům byla základní ctností křesťanského panovníka);
- oporou jako vládci mu byla družina vybraných bojovníků, jejichž rodiny finančně podporoval (základní ctnost křesťanského vládce), a také se účastnil jejich hostin a pitek, které si podle legendy vyčítal a konal za ně různá pokání;
- nesamozřejmostí bylo respektování vlastnického práva: „násilím a lstí nikomu na světě nic neodňal“;
- z Václavových politických činů se usuzuje, že byl člověkem prozíravým a schopným dohody (saský král Jindřich, od kterého hrozilo vyplenění Čech, se mu stává přítelem; kouřimskému knížeti se osobně postaví, střetnutí skončí smírem, Václav nechal Radislavovi vládu, ale upevnil nad ním svoji moc);

zmínky legend o tendenci knížete Václava „utíkat ze soudů a bořit šibenice“ odkazují na jeho snahu neuchylovat se k demonstrativní brutalitě (ke které se vrátil jeho bratr Boleslav „ukrutný“); jiné zmínky ukazují na jeho trestání porušování křesťanských mravů.

Význam pro společnost a její kulturu

- Svato Václav je největším symbolem českého státu: od 11.–12. stol. je považován za věčného panovníka české země, jediného opravdového vládce, který své panování pouze dočasně propůjčuje svým pozemským zástupcům, tj. právě vládnoucím knížatům či králům (dokladem toho je např. svatováclavská koruna). Pozn.: V západoevropských křesťanských zemích byl za jediného opravdového vládce považován Ježíš Kristus.
- V českém národě má sv. Václav roli svatého knížete, ke kterému se národ utíká

s prosbou o pomoc, ochranu a útěchu v časech nouze, nebezpečí nebo ohrožení své existence.

- Kníže Václav učinil založením rotundy svatého Víta přímo uprostřed Hradu zásadní krok – vědomě se přihlásil do světa západních křesťanů a ukázal, že považuje křesťanského Boha za nadřazeného pohanským božstvům, které byly do té doby v zemi vyznávány. Šlo o božstvo dávné přísahy a ztělesnění vládařské suverenity nad českou zemí – Mira, jehož symbolem byl kamenný blok ve středu hradu, kde stál knížecí stolec. Václav učinil pohanského Mira „Mirem svatého Václava“ – tím ohrozil dosavadní tradici, ale přihlásil se k západní křesťanské civilizaci, což ho činí jedním z nejvýznamnějších státníků našeho raného středověku (více P. Charvát ve sborníku *Svatý Václav*).

Zpracováno podle KUBÍN, Petr (ed.). *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*. Univerzita Karlova, 2010.

Svatí Cyril a Metoděj – význam osobností

Osobnostní rysy, vyznávané hodnoty a poselství života světců

- ochota opustit čestné postavení ve společnosti a své kultivované kulturní prostředí, dále ochota vzdát se klidného a kontemplativního života v prostředí klášteře; ochota putovat do cizí země a obhájit své působení;
- prozíravé působení; hluboká a pravověrná teologie; vyrovnanost a věrnost, apoštolská horlivost a neohrožená velkomyslnost;
- zaměření na přinášení Boží pravdy jiným národům s úctou k jejich kulturnímu svérázu, přesvědčivý ohled na dědictví tradice i na nové životní okolnosti národů, v nichž působili; zvěstování Božího slova způsobem, který by zcela odpovídal jejich mentalitě a respektoval jejich konkrétní životní podmínky – tj. živý model pro církve všech dob;
- velká úcta k lidem a nezištná péče o jejich blaho, ochota sdílet osud jiného národa, v němž plní své poslání, to představuje přijímání jasného stanoviska při konfliktech, solidarita s jejich těžkostmi a problémy;
- velká dávka energie, rozvážnosti, horlivosti a lásky;
- mírumilovný způsob budování církve vedený vizí jedné, svaté a univerzální církve;
- přesvědčení, že každá místní církev je povolána k tomu, aby svými dary obohatila ostatní, a tak se zjevně ukazovala „plnost“ všech darů, které byly Bohem církvi darovány;
- prostředkem k překonávání sporů s odpůrci pro ně byl DIALOG.
- POSELSTVÍ: hledání životní jednoty v konkrétním společenství různých

prvků, odstraňování trhlin a protikladů na základě otevřenosti srdce vůči druhým, vzájemné porozumění, ochota ke spolupráci pomocí štědré výměny kulturních a duchovních statků. Cílem je opravdu důstojný život člověka ve světovém měřítku.

Význam pro společnost a její kulturu

- Vytvoření abecedy pro zápis staroslověnského jazyka (hlaholice), překlad Písma svatého a liturgických knih do staroslověnského jazyka: to představovalo úsilí o správné začlenění výrazů Bible a pojmů řecké teologie do kontextu úplně odlišných dějinných zkušeností a myšlení: přínosem je zpřístupnění Božího slova ve výrazových formách vlastních slovanské kultuře; položení základů pro vznik vlastní staroslověnské literatury, rozvoj vzdělání a tedy i kulturní povznesení národa.
- Odkaz v oblasti práva: výkladový překlad byzantského *Nomokánonu* s ohledem na potřeby Velké Moravy; *Zakon sudnyj ljudem* – opora pro církevní právní strukturu misijního díla na Moravě.
- Účinná křesťanská misie, která brala ohled na místní kulturu a očekávala od každé místní církve, že obohatí svými dary univerzální církev: tím přispěli slovanským národům k uvědomění si svého vlastního povolání k účasti na univerzálním plánu záchrany světa a začlenění slovanské kultury do života církve (tzv. akulturace). To bylo podpořeno vznikem církevní organizace pod vedením biskupa Metoděje. CM misie je považována za první skutečnou evangelizaci Slovanů (území vlivu: Velká Morava, Slovensko, Čechy, Polsko, Bulharsko, Chorvatsko, Rumunsko, Rusko).
- V jistém smyslu byli Cyril a Metoděj předchůdci ekumenismu – chtěli účinně překonávat nebo zmenšovat jakékoliv rozdělení mezi jednotlivými společenstvími jedné církve; jejich dědictví je pro křesťanskou Evropu silnější než pozdější rozdělení na západní a východní církve (bratři jsou uctíváni ve všech výše jmenovaných zemích a na Západě jako spolupatroni Evropy).
- Přínos pro tvorbu společných křesťanských kořenů Evropy.

Zdroj: *Slavorum apostoli*, encyklika papeže Jana Pavla II. z roku 1985.

Svatá Anežka Česká – význam osobnosti

Osobnostní rysy, vyznávané hodnoty a poselství života světců

Prof. Piřha zmiňuje čtyři rysy podstatné pro symbolický význam Anežčina života:

- cit pro potřebné;
- vytváření smíru (na základě zprostředkování míru v zemi zachvácené občanskou válkou – dialog mezi králem a jeho synem);

- střídmost ve způsobu života, láska k chudobě jako prostředek umožňující službu trpícímu Kristu, ideál sloužit bez moci a peněz (žádost o privilegium chudoby – odkázání jen na almužny);
- ukázněnost.

Podstatným rysem osobnosti sv. Anežky bylo odhodlání jít za svým cílem, který přijala jako své poslání od Boha (velmi se za toto poznání modlila a konala pokání); dále respekt k jednotlivci a jeho osobnímu rozhodnutí.

Význam pro společnost a její kulturu

- Barokní proctví: „*V Čechách bude dobře, až bude nalezena a oslavena Anežka Přemyslovna*“ předznamenalo spojení této světice se Sametovou revolucí v roce 1989, již předcházelo její svatořečení dne 13. 11. 1989 v Římě. Anežka je tedy vzývána jako pomocnice a přímluvkyně svého národa v obdobích neřešitelně těžkých, když se přes Čechy a Moravu přelila ozbrojená síla nebo vlna bídy.
- Zakladatelka první mezinárodní sociální a zdravotní sítě ve střední Evropě.
- Patronka kooperačního modelu církve a státu.

Zpracováno podle sborníku *Církev, žena a společnost ve středověku : Sv. Anežka Česká a její doba*. Ústí nad Orlicí : Ofts spolu s Biskupstvím královéhradeckým – Diecézním teologickým institutem za podpory FF UHK, 2010.

LEGENDY

Legenda je literární forma, jejímž účelem je povzbuzovat věřící k následování ctnosti světce, na jehož počest byla napsána. Zpravidla obsahuje časté citace z Písma svatého, zbožné úvahy, pochvalná slova o životě světce a závěrečnou modlitbu. Legenda tedy nemůže být sama o sobě dostatečným pramenem pro zkoumání historických faktů.

Svatováclavské legendy

Hagiografické texty věnované svatému Václavu jsou jedinými prameny z 10. století, které nám podávají nějakou zprávu o osobnosti svatého Václava, o jeho prožívání křesťanské víry a o počátcích křesťanství v Čechách. Výjimkou jsou dvě zmínky saského kronikáře Widukinda, jenž ani nezná Václavovo jméno, na rozdíl od jeho bratra Boleslava.

Současně jsou tyto texty jedinými narativními prameny informujícími o počátcích českého státu. Jejich výčet je zároveň výčtem všech existujících literárních památek václavské legendistiky 10. a počátku 11. století. Jde ovšem často o názvy konvenční, jejichž autorský původ není zaručen a které dokládají spíše úzus opisovačů a pořadatelů jejich rukopisů; pro jejich identifikaci je uvedeno i jejich moderní konvenční

označení. V následující tabulce uvádíme oba názvy nejznámějších svatováclavských legend, pravděpodobnou dobu jejich vzniku a údaje, které o okolnostech jejich vzniku či účelu uvádí J. Kalivoda:

Název	Konvenční název	Doba vzniku	Specifikum
<i>Passio s. Wenceslai</i>	Crescente fide christiana	2. pol. 10. stol.	autory jsou pravděpodobně perzekuovaní bavorští kněží blízcí sv. Václavovi, jímž jsou fascinováni jako ideálním vladařem; ke knížeti Boleslavovi jsou velmi kritičtí
	První staroslovanská legenda o sv. Václavovi	2. pol. 10. stol. staroslovansky	Václav – dobrý křesťanský vladař; snaha vylepšit „image“ Boleslava: převezení ostatků sv. Václava z důvodu pokání; autory jsou pravděpodobně kněží pocházející z Moravy
<i>Passio s. Wenceslai martyris</i>	Gumpoldova legenda	mezi roky 967 – 973 na objednávku císaře Oty II.	v podobném duchu jako Crescente fide
<i>Vita et passio s. Wenceslai et sanctae Ludmillaevae eius</i>	Kristiánova legenda		snaha smířit obě podání (bavorské a slovanské)
<i>Passio s. Wenceslai</i>	Legenda Vavřince z Monte Cassina		patrně určena pro liturgii hodin (modlitba breviáře)

Tab. 6: Svatováclavské legendy – doba a účel jejich vzniku

K nim nutno připočítat ještě tzv. *První staroslovanskou legendu o sv. Václavu* a dva texty pravděpodobně z 11. století, homilie s incipitem *Licet plura* a přepracování Gumpoldovy legendy v rýmované próze s incipitem *Oportet nos fratres*.

Na vloženém CD najdete texty některých legend a dva krátké náměty pro práci s nimi při výuce českého jazyka nebo dějepisu.

Zpracováno podle KALIVODA, Jan. Nejstarší svatováclavská hagiografie v evropském literárním kontextu přelomu tisíciletí. In KUBÍN, Petr (ed.). *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*. Univerzita Karlova, 2010.

Cyrilometodějské legendy

Přehled cyrilometodějských legend včetně jejich plných textů je uveden na internetové stránce <http://www.moraviamagna.cz/legendy/index.htm>. Pro práci se žáky doporučujeme dva texty: Život sv. Konstantina Cyrila a Život sv. Metoděje.

Na vloženém CD je umístěn ve složce se životopisnými daty o soluňských bratřech vysoce ceněný text sv. Cyrila s názvem „**Proglas**“. Jde o veršovanou předmluvu k evangeliu. Doporučujeme pro práci se staršími žáky.

Legenda o sv. Anežce České

Text, který je historiky považován za nejstarší legendu o životě sv. Anežky, spíše připomíná životopis, poněvadž je historicky nejméně spolehlivý. Jeho titul zní **Candor Lucis Aeterne** (Zář věčného světla) a byl psán latinsky pro kanonizaci sv. Anežky pravděpodobně velmi vzdělaným knězem, řeholníkem, který pečoval o klarisky v klášteře svatého Františka v Praze. Životopisec se odvolává na vyprávění očitých svědků, sester, které byly Anežčinými současnicemi (podle J. Polce).

Před objevením latinského textu původní Legendy byla nejdůležitějším zdrojem informací o Anežčině životě tzv. *Vita I.*, práce jezuitů Bollanda a jeho žáků, pojatá renesančně až barokně. Životopis byl vydán v souhrnném díle *Acta Sanctorum Martii* a čerpal ze starobylého rukopisu, jenž se nacházel v jezuitské koleji v pražském Klementinu.

Na základě Legendy o životě sv. Anežky vznikla z podnětu abatyše klarisek v Brně Sr. M. Thomy Wüpping OSC tzv. **Tabula vitae sv. Anežky České**. Ikona je inspirována Tabulae Vitae sv. Kláry z roku 1263, která se nachází u sv. Kláry v Assisi. Díky ochotě a vstřícnosti sester klarisek jsme získali fotografie ikony, které jsou použity na interaktivním CD o patronách českého národa, jež je součástí výstupů z projektu VKD. Ve zmíněném programu jsou obrazy dány do souvislosti s textem legendy a s biblickými texty, jimiž se sv. Anežka ve svém životě inspirovala.

POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

Seznam použitých pramenů a literatury

POLC, Jaroslav. *Světice Anežka Přemyslovna*. Praha : Česká katolická charita, 1988, s. 144–148.

KUBÍN, Petr (ed.). *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*. Univerzita Karlova, 2010.

Církev, žena a společnost ve středověku : Sv. Anežka Česká a její doba.

Ústí nad Orlicí : Oftis spolu s Biskupstvím královéhradeckým – Diecézním teologickým institutem za podpory FF UHK, 2010.

ŠPIDLÍK, T.; AMBROS, P. *Svatí Cyril a Metoděj mezi námi. Vybrané otázky cyrilometodějské tradice. Bibliografie 1990 – 2011*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma, 2011.

<http://veritas.evangnet.cz>

METODICKÉ MATERIÁLY A POMŮCKY K TÉMATU „KŘESŤANSKÉ OSOBNOSTI“

Hlavní pomůckou k tomuto tématu je samostatné interaktivní CD s názvem „**Svatí patroni a ochránci českého národa**“. Je určeno pro žáky 1. a 2. stupně základní školy. CD lze využít i pro nižší ročníky středních škol. Podrobnější popis jeho obsahu uvádíme níže, metodická příručka je umístěna přímo na nosiči tohoto programu.

Kromě této pomůcky jsme zpracovali další programy, texty a podněty.

Metodické materiály pro žáky 1. stupně ZŠ

S historickými tématy lze ve výuce pracovat různými způsoby. V dokumentu nazvaném „**Metody práce s historickými tématy**“ je uveden přehled aktivit, při kterých se žáci seznamují s osobami sv. Cyrila a Metoděje. Jsou zde uvedena motivační cvičení, aktivity k osvojení informací z historie, k seznámení se s hlaholicí a k objevování poselství života světců.

K osobnosti sv. Václava nabízíme ukázkovou hodinu s názvem „**Koleda o dobrém králi Václavovi**“. Žáci se seznámí s koledou známou především v anglickém prostředí a s legendou, ze které obsah koledy vychází. Námět lze zařadit i do hodin anglického jazyka nebo hudební výchovy.

O sv. Anežce České jsme publikovali program určený žákům 1. stupně pod názvem „Není princezna jako princezna“. Ten je součástí první příručky Poselství křes-

řanských svátků a je uveřejněn i na internetových stránkách našeho pracoviště [www.diecezehk.cz/skoly](http://www.diecezechk.cz/skoly).

Metodické materiály pro žáky 2. stupně ZŠ a SŠ

Žáci 2. stupně základní školy se mohou seznámit se životem světců zejména prostřednictvím programů na interaktivním CD nebo lze využít program o sv. Anežce České „Jít za svým cílem“ zpracovaný v již vydané příručce (viz výše).

Pro starší žáky středních škol je určeno několik materiálů umístěných na CD vloženém do této příručky:

- powerpointová prezentace „**Tradice českého národa**“;
- tabulka k **významu úcty k patronům českého národa a poselství jejich života**, která může být východiskem pro žákovský projekt. Žáci si vyberou jeden z bodů uvedený v tabulce a hledají k němu další informace na internetu nebo v doporučené literatuře;
- **přehled legend** s odkazy na internetové stránky, kde je možné získat jejich texty; **texty svatováclavských a svatoanežské legendy** jsou umístěny na CD;
- **tabulky s životopisnými daty** o světcích podle publikací použitých k přípravě této kapitoly;
- **metodické postupy pro práci s textem legendy** a její srovnání s textem Bible; porovnávání legend o sv. Václavovi mezi sebou, aby vynikl záměr jednotlivých autorů;
- **přehled českých filmových děl** o patronech našeho národa včetně odkazů na filmové dokumenty České televize, které jsou většinou dostupné na jejich internetových stránkách v archivu pořadů;
- powerpointová prezentace „**Křesťanská víra a její projevy**“ obsahuje stručné představení díla několika osobností, jejichž tvorba či práce byla či je inspirována křesťanstvím (Matyáš Bernard Braun, Karel Jaromír Erben, Bohuslav Martini a Jiří Grygar).

Interaktivní CD s názvem „Svatí patroni a ochránci českého národa“

Interaktivní CD-Rom je určen pro individuální práci žáků na počítači nebo pro společné promítání na interaktivní tabuli nebo plátno.

Program pro žáky 1. stupně obsahuje tři životní příběhy o sv. Cyrilu a Metoději, sv. Václavu a sv. Anežce České. Každý příběh je zpracován do čtyř až pěti základních epizod formou krátkých videí (1–2 min.). Žáci si prohlédnou videoukázku a řeší úkoly v pracovním listě, kde jsou použity obrázky z videa. Tyto obrázky má učitel k dispozici v elektronické podobě ve složce, která je určena jemu.

Program pro žáky 2. stupně základní školy je věnován též všem čtyřem světům. Kapitola o sv. Cyrilu a Metoději obsahuje dvě části. V první se žáci seznamují s Velehradem jako s památným místem cyrilometodějské tradice. Žáci si mohou prohlédnout fotografie a obrazy a vyslechnout k nim slovní komentář. Ve druhé části žáci pracují s klávesnicí, na níž jsou zobrazena písmena z hlaholice. Některá z nich odkazují na snímky s otázkou. Žáci zapisují svoji odpověď do pracovního listu. Ostatní odkazují na snímky s informacemi o místech v naší republice, jež mají nějakou souvislost s cyrilometodějskou tradicí. Úkolem žáků je najít sedm snímků s otázkami, aby z nich vyčetli písmena, z nichž pak skládají hledané slovo. Toto slovo vyjadřuje podstatu odkazu obou soluňských bratří.

Kapitola o knížeti Václavovi má také dvě části. V první z nich se žáci seznámí s životopisnými údaji. Ty se vztahují k jednotlivým místům a předmětům v bazilice sv. Václava ve Staré Boleslavi. Bazilika byla postavena na místě, kde byl český kníže zavražděn. Tato část má celkem osm kapitol s obrazy a nahraným komentářem k nim. Druhá část je zaměřena na poznávání svatováclavských symbolů. Proklikáním úvodní koláže lze získat slova, která charakterizují příslušný symbol. Tato slova hledají žáci v komentářích k jednotlivým symbolům v pracovním listě.

Programy kapitoly o sv. Anežce České seznamují žáky s životopisem této svěťice; s jejími uměleckými portréty od různých autorů; s místy, která se vztahují k jejímu životu a s texty svatoanežské legendy. První část je životopisná, druhá představuje ikonu „Tabulae vitae sv. Anežky České“ z brněnského kláštera klarisek. Ikona vychází z legendy o sv. Anežce a zobrazuje osm epizod z jejího života. Úkolem žáků je najít v každé epizodě jednu hodnotu, jež zdobila Anežčin život a je také jejím odkazem. Žáci mohou objevit každou z těchto hodnot porovnáním úryvku z legendy a biblického textu, s nímž text legendy koresponduje. Seznámí se tak i s literárním žánrem legendy, pro nějž je úzká souvislost s biblickými texty typická.

KŘEŠŤANSKÉ SVÁTKY SPOJENÉ S TRADICEMI A ZVYKY

Poslední téma této příručky se vztahuje ke svátkům svatých, k nimž se vztahují lidové tradice, a k zvláštnímu svátku, při němž se dotýkáme toho, co prožívá člověk odcházející z tohoto světa.

V rámci projektu „Využití křesťanského dědictví ve výuce“ (VKD) jsme se zabývali metodickým zpracováním této tematiky pouze pro žáky 1. stupně základní školy. Po žáky 2. stupně jsme zpracovali program na téma „Dušičky“ již dříve. Je součástí metodických materiálů příručky *Poselství křesťanských svátků* z roku 2010.

Tematika této kapitoly souvisí ve výuce s obsahem vzdělávací oblasti „Člověk a jeho svět“. Uplatní se tedy v prvouce a ve vlastivědě a také v osobnostní a sociální výchově dětí.

SVÁTKY SVATÝCH A LIDOVÉ TRADICE

Historie úcty ke svatým je mnohostranným a velmi složitým jevem. Je nutné rozlišovat podle doby a místa. Počátek kultu svatých lze datovat do poloviny 2. století. Tehdy žili křesťané svědectvím o Ježíšově vzkříšení a každý, kdo pro naplnění tohoto svědectví zemřel, byl uctíván jako mučedník. Má se za to, že prvním mučedníkem, kterému jeho obec křesťanů prokazovala kultickou úctu, byl biskup Polykarp ze Smyrny, který zemřel roku 155. Mezi mučedníky, kteří zemřeli v Římské říši při pronásledování křesťanů, patří sv. Barbora, sv. Lucie a sv. Kateřina. Existence některých z nich je historicky doložena, o jiných se historici domnívají, že byli spíše jakýmsi „typem“ lidí, kteří v době pronásledování prožili podobný osud a prokázali svoji neohroženou víru.

Praxe uctívání svatých se postupně rozvíjela a měnila. Postupně byli jako mučedníci uctíváni i lidé, kteří přímo neprolili krev pro víru, ale prošli mučením, vězněním, nebo vyhnanstvím. K nim patřili i známí biskupové. Na Západě byl nejznámějším Martin Tourský, jehož úcta se projevila i v lidové tradici v naší zemi, a proto jsme jí věnovali jeden z programů. Jiným velmi známým biskupem je sv. Mikuláš. Programy věnované jeho osobě a tradici jsme uveřejnili dříve v příručce z roku 2010.

Další skupinou světců jsou asketové a panny. Ti se vyznačovali mimořádným životem podle vzoru Krista a celý jejich život byl považován za určitý druh nekrvavého mučednictví. V pozdějších staletích i v dnešní době katolická církev tzv. „kanonizuje“ lidi, kteří mimořádným způsobem odpověděli na potřeby své doby, ať v oblasti politické, vědecké či společenské. K nim patří i sv. Anežka Česká. Kanonizace je procesem svatořečení, který má svá přesná pravidla.

K projevům uctívání svatých patří:

- rituály – slavení liturgických slavností v církvi (slaví se Boží dobrota a velkorysost vůči člověku – Bůh jej přijímá do svého společenství; církve při každé bohoslužbě chválí Boha i s těmi, kteří opustili tento svět, ale podle naší víry žijí u Boha);
- následování jejich příkladu;
- vzývání svatých jako přímluvců a pomocníků;
- lidové tradice, které vyzdvihují vždy určitou hodnotu, která ze svatých „vyzařovala“.

V následující tabulce je uveden přehled světců a lidových tradic, které jsou u nás stále živé, nebo jsou obnovovány:

Datum	Světec	Téma	Hodnoty, tradice
11. 11.	Martin	<i>proměna života solidarita s chudými</i>	<i>římský voják, uvěřil v Krista, změna života se zacílením na nový ideál</i>
25. 11.	Kateřina	<i>důstojnost ženy a obrana vlastního přesvědčení</i>	<i>vzdělaná, statečná, věrná; patrně legendární postava zemřela jako mučednice pro své přesvědčení tradice: zobrazována s kolem jako s nástrojem umučení; „ženská“ zábava v předvečer adventu</i>
4. 12.	Barbora	<i>statečnost</i>	<i>nevzdala se své víry, statečně snášela mučení barborka: symbol vítězství dobra nad zlem</i>
6. 12.	Mikuláš	<i>služba chudým</i>	<i>biskup asijského města Myra, vynikal svou péčí o lidi v městě i okolí, zvláště o chudé</i>
13. 12.	Lucie	<i>světlo</i>	<i>zemřela pro své rozhodnutí a přesvědčení zůstat svobodnou, mučednice</i>

Tab. 7: Svátky svatých a lidové tradice

Tyto tradice mají zpravidla základ v legendách o jednotlivých světcích.

Z uvedených skutečností vychází ukázková hodina „Legenda o sv. Martinovi“, která je zaměřena na rozvíjení solidarity mezi žáky. Najdete ji na vloženém CD.

„DUŠIČKY“ – VZPOMÍNKA NA VŠECHNY VĚRNÉ ZEMŘELÉ

Člověk žije v čase, který prožívá jako svoji životní zkušenost: táž událost se mu jeví jinak ve dne, jinak v noci. Každá denní hodina je specifická. Člověk se přizpůsobuje střídání ročních období a jejich cyklickému opakování. Něco podobného se děje i při prožívání svátků jako vzpomínek, ale také zpřítomňování skutečností, které jsou s nimi spojené. Když prožíváme Vánoce, vzpomínáme na ty minulé, ale také si znovu uvědomujeme, co pro nás znamenají naši blízcí.

V křesťanské tradici tvoří Vánoce a Velikonoce vrcholy tzv. liturgického roku. Avšak celý rok od adventu až do slavnosti Ježíše Krista Krále, kterou o poslední neděli před adventem liturgický rok končí, slavili křesťané další svátky, ve kterých si připomínají a zpřítomňují Ježíšovo dílo ve prospěch záchranu člověka. Každý svátek zdůrazňuje některý jeho aspekt.

Pro projekt „Využití křesťanského dědictví ve výuce“ jsme vybrali jeden den, který se slaví v závěru liturgického roku, a to „Vzpomínku na všechny věrné zemřelé“. Spadá na den 2. listopadu bezprostředně po Slavnosti všech svatých (1. listopadu). Pro život současného člověka má téma konce života důležitý význam. V jeho světle lidé často posuzují smysluplnost a hodnotu života.

Historie svátku a jeho význam v křesťanské tradici

Modlitba za zemřelé patří k nejstarší křesťanské tradici. Také antické národy znaly určité vzpomínkové dny na své mrtvé. Křesťané z těchto tradic zachovávali ty, které byly slučitelné s jejich vírou. Brzy je spojovali s modlitbou za zemřelé a se slavením bohoslužby. Modlitba za zemřelé má biblický základ v knize Makabejských.

Vzpomínka na zemřelé se dodnes koná při každém slavení bohoslužby. Vyslovuje se formou přímlyvy v tzv. eucharistické modlitbě v souvislosti s připomínkou Ježíšovy smrti a vzkříšení. Ve všech křesťanských modlitbách a bohoslužbách za zemřelé jde o to, aby milosrdný Bůh odpustil zemřelým jejich hříchy a oni mohli dále žít ve spojení s ním. Proto se například při církevních pohřbech rozsvěcuje vedle rakve s tělem zemřelého velikonoční svíce – paškál, symbol vzkříšeného Krista. On je tím, který na sebe vzal hříchy všech lidí a daroval lidem odpuštění. Také na hřbitovech najdeme symboly, které Ježíšovu smrt a vzkříšení připomínají.

Se zasvěcením jednoho dne roku památce všech zemřelých se poprvé setkáváme u biskupa Isidora ze Sevilly v 7. století. Koncem 10. století po ustanovení slavnosti Všechny svatých na Západě zavedl sv. Odilo, benediktinský opat z Cluny, roku 998 slavení vzpomínky na všechny zemřelé v jemu podřízených benediktinských klášterech. Tento zvyk se brzy rozšířil do okolních zemí i mimo benediktinské klášte-

ry. Pro celou církev byl tento svátek oficiálně potvrzen a zařazen do celocírkevního kalendáře rozhodnutím papeže Benedikta XV. v roce 1915. V současné době patří ke slavení tohoto svátku bohoslužby a modlitby na hřbitovech spojené s čištěním hrobů a jejich zdobením květy a svícemi. Tyto svíce jsou symbolem očekávaného věčného života u Boha.

Téma smrti blízkého člověka ve výchově

Úcta k zemřelým předkům je pozitivní součástí každé kultury. Člověku pomáhá uvědomovat si cenu vlastního života, jeho smysl a tím i postoj k sobě samému a druhým lidem. Pomáhá mu chápat jeho život v širších souvislostech i to, jak se může vyrovnat se smrtí.

Smrt člověka je vážným tématem, zvláště pokud se s ní setkáme tváří v tvář nebo se staneme svědky odchodu nějakého nám blízkého člověka. Proto nelze toto téma zlehčovat, ani není vhodné se mu vyhýbat. O vážných věcech by měl člověk něco vědět a alespoň občas o nich přemýšlet. Někteří psychologové doporučují připravit děti na smrt blízkého člověka přibližně od deseti let věku.

Žáci se setkávají se smrtí zvířat či jiných živých organismů od útlého dětství. V období školního věku část z nich věnuje mnoho volného času počítačovým hrám, kde neustále někoho „zabíjejí“. Avšak vyrovnání se se skutečnou smrtí vyžaduje podpůrnou skupinu – rodinu, kamarády, partnera, církevní shromáždění, někoho, koho můžeme uchopit za ruku a prožívat s ním radost i zármutek. Proto je při zařazení tématu do výuky třeba atmosféru ve třídě na téma připravit.

Dále je třeba vzít v úvahu, s jakými názory či projevy víry v souvislosti se smrtí člověka se žáci již setkali. Tyto názory je třeba utřídit. Můžeme se setkat s těmito postoji:

- neuznávání jakékoliv formy života po smrti: smrt je konečná a člověk žije dál pouze ve vzpomínkách těch, kteří ho znali, případně v díle, které zanechal;
- tradovaná víra vycházející z křesťanství: po smrti se člověk setká s Bohem (ve kterého věří křesťané) a budou žít buď s ním (nebe), v očistci (kde trpí za zlo, které vykonali a až si trest „odpykají“, dostanou se do nebe), nebo nebudou chtít žít u Boha a skončí v pekle;
- křesťané věří, že život člověka na zemi nekončí, ale pokračuje u Boha a záleží na každém člověku, zda Boží nabídku života s ním přijme nebo ne; podmínkou je tedy víra a láska k Bohu a k ostatním lidem, protože „věčný život“ má být „místem“ lásky, ve které již není ani stopa zla;
- objevuje se i víra, která vychází původně z přírodních náboženství, která uznávají existenci duchů; z této víry vychází oslava svátku Halloween (animismus);

- dále se můžeme setkat s vírou inspirovanou východními náboženstvími a duchovními proudy, podle nichž dochází k převtělování (člověk žije dále jako jiný živočich), a to podle stupně jeho dokonalosti v dobru. Cílem převtělování je stát se dokonalým člověkem a moci prožívat věčnou blaženost.

V souvislosti s šířením halloweenské tradice je třeba uvést její myšlekové východisko do vztahu s křesťanskou tradicí „Dušiček“. Tradice Halloweenu je stará stovky let. Je to původně pohanský svátek starých Keltů. Slaví se poslední noc keltského roku, což je podle našeho kalendáře 31. říjen. Slavnost začínala tento den při západu slunce a trvala do východu slunce 1. listopadu. Pro Kelty to byla nejmagičtější noc v roce a slavili ji proto, aby si usmířili duchy zemřelých, a ti pak neškodili živým lidem. Tato tradice se dodržovala zvláště v Irsku a když irští osadníci přijeli do Ameriky, rozšířila se také zde. Lidé v tuto noc dávali do svých oken nebo před krytý vchod do domu lucerny vyřezané z tykve. Tato světla měla vítat zemřelé předky a zároveň sloužit jako ochrana proti zlomyslným duchům. Právě strach ze zlých duchů či dokonce z duší předků je spojen s pohanstvím, proti němuž bojovali křesťanští misionáři tím, že uváděli lidi do víry v Boha, který má nade vším moc, a proto je zbytečné bát jiných bytostí.

Na vloženém CD najdete program ukázkové hodiny nazvané „**Vzpomínky na zemřelé a cena života**“, který vede žáky k diskusi podle předem připravených otázek. Okruhy témat a otázky k nim jsou zpracovány i do samostatné přílohy. Program vychází z publikace „Když dinosaurům někdo umře“, která je jedinečnou pomůckou k tomuto náročnému tématu.

Seznam použitých pramenů a literatury

- ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*. Praha : Vyšehrad, 1998.
- BROWN, Laurie a Marc. *Když dinosaurům někdo umře*. Cesta domů, 2010.
- ADAM, A. *Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha : Vyšehrad, 2008.
- BRADÁČ, J. *Posvěcení času*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1992.
- Denní modlitba církve*. Kostelní Vydří : KNA, 2007.
- Český misál*. Praha : Česká liturgická komise, 1983.

PŘÍLOHA – PŘEHLED POMŮCEK NA VLOŽENÉM CD

	Název pomůcky	Typ	Určeno pro
01	Spása ve světových náboženstvích	PW	po SŠ a učitele
02	Šíření zla podle Bible	Obrázek	pomůcka pro kteroukoliv věkovou skupinu
03	Vysvobození ze zla Ježíšem Kristem	Obrázek	pomůcka pro kteroukoliv věkovou skupinu
04	Spirála – pro univerzální použití	Obrázek	pomůcka k vlastní aktivitě žáků
05	Biblické texty o světle	Text	pomůcka pro učitele
06	Vánoční události – přehled	Tabulka	pro učitele
07	Osmisměrka k vánočnímu příběhu	Prac. list	I. stupeň ZŠ
08	Velikonoční události – přehled	Tabulka	pro učitele
09	Osmisměrka k velikonočnímu příběhu	Prac. list	I. stupeň ZŠ
10	Metody práce s texty	Text	pro učitele (jako v příručce k modulu B)
11	Světlo v temnotách	Metodika	I. stupeň ZŠ
12	Místa v Izraeli	PW	I. stupeň ZŠ
13	Vánoční a velikonoční události – didaktické obrazy	Složka	I. stupeň ZŠ
14	Metody práce s didaktickými obrazy	Složka	I. stupeň ZŠ
15	Židovská společnost – prstové divadlo	Prac. list	I. stupeň ZŠ
16	Ikona narození Ježíše Krista	Metodika	II. stupeň ZŠ a SŠ (jako v modulu B)
17	Izrael – svědek Ježíšova příběhu	PW	II. stupeň ZŠ a SŠ
18	Via dolorosa – křížová cesta v Jeruzalémě	PW	II. stupeň ZŠ a SŠ
19	Pašijový příběh a Ježíšovi soudci	Text	II. stupeň ZŠ
20	Události Svatého týdne	Obrázek	II. stupeň ZŠ
21	Ježíš v evangeliích	Metodika	SŠ
22	Ježíš v proměnách staletí	Metodika	SŠ
23	Ježíšovo odsouzení a smrt – srovnávání obrazů	Metodika	SŠ
24	Tradice českého národa – patroni a ochránci	PW	I. stupeň ZŠ a SŠ

25	Sv. Anežka Česká – životopis a data	Text	pro učitele
26	Sv. Václav – životopis a data	Text	pro učitele
27	Sv. Cyril a Metoděj – životopis a data	Text	pro učitele
28	Význam úcty a poselství života svatých patronů	Tabulka	pro učitele
29	Legendy o našich národních patronech	Složka	pro učitele (texty legend)
30	Práce s texty legend a Bible – metodiky	Metodika	SŠ
31	Filmová díla o českých patronech – přehled	Text	pro učitele
32	Koleda o dobrém krali Václavovi	Metodika	I. stupeň ZŠ
33	Metody práce s historickými tématy	Text	I. stupeň ZŠ
34	Křesťanské osobnosti českého národa – ukázky z díla	PW	II. stupeň ZŠ, SŠ
35	Legenda o sv. Martinovi	Metodika	I. stupeň ZŠ
36	Vzpomínky na zemřelé a cena života	Metodika	I. stupeň ZŠ

Poznámky:

„Metodika“ obsahuje scénář ukázkové hodiny a textové, obrazové či zvukové přílohy.

Pomůcky jsou řazeny tak, jak jsou postupně zmíněny v jednotlivých kapitolách příručky.

Zkratka PW označuje powerpointovou prezentaci.

